

Vapautuvien asumisen tuki

Käsikirja asumissosiaaliseen
työhön rikostaustaisten kanssa



Anna Leppo (toim.)

Vapautuvien asumisen tuki

Käsikirja asumissosiaaliseen
työhön rikostaustaisten kanssa

Anna Leppo (toim.)

Copyright: Anna Leppo ja Kriminaalihuollon tukisäätiö
Vapautuvien asumisen tuki – käsikirja asumissosiaaliseen työhön
Helsinki 2019, 2. painos
Taitto ja kuvitus: Seija Nikkilä
Kustantaja: Kriminaalihuollon tukisäätiö
ISBN painettu 978-952-5929-18-8
 verkko 978-952-5929-19-5
Kirjapaino Hermes, Tampere



Kriminaalihuollon
tukisäätiö



Vapautuvien asumisen tuki

Käsikirja asumissosiaaliseen
työhön rikostaustaisten kanssa

ALUKSI	6
Asunnottomuus ja rikostaustaisuus	6
Kokonaisvaltaisen tuen tarve	7
Käsikirjan tausta, kohderyhmä ja tavoitteet	8
Vapautuvien asumisen tuen verkosto VAT	10
Lue lisää	11
 1. RIKOSSEURAAMUSTEN ABC	 12
Erilaiset rikosseuraamukset	13
Yhdyskuntaseuraamukset	13
Vankeusrangaistukset	15
Rikosprosessin kulku	17
Keskeisiä käsitteitä	18
Lue lisää	20
 2. ASUMISSOSIAALINEN TYÖ RIKOSSEURAAMUSTAUSTAISTEN KANSSA	 21
2.1. Vanki vapautuu kotikuntaan	21
2.2. Työskentely kannattaa aloittaa varhain	23
2.3. Vapautuvan tuen tarpeet	25
2.4. Vapautumisen valmistelu	25
2.5. Voimaa vertaistuesta	27
2.6. Työntekijän työote	28
2.7. Mitkä asiat on otettava huomioon ennen asuttamista?	29
2.8. Työskentelyn aloittaminen asiakkaan kanssa	30
2.9. Asumisen eri vaihtoehdot	32
Esimerkkitapaus 1: Päihteetön asuminen	34
Esimerkkitapaus 2: Asunto ensin -asuminen	35
2.10. Päihdeongelma ja retkahdukset	36
Esimerkkitapaus 3: Kokonaisvaltainen päihdekuntoutusjatkumo vankilasta siviiliin	38
2.11. Kohti itsenäistä asumista	39
Lue lisää	41

3. VUOKRASUHTEN HALLINNOINTI	42
3.1. Erilaiset asumisen muodot	42
3.2. Vuokrasuhteen alkaessa	42
Vuokrasopimus ja vuokravakuus	42
Asunnon tarkastus ja tarkastuslista	44
Sopimusten allekirjoitus	45
Uuden asukkaan kanssa	46
Avainprotokolla	47
Vakuutukset	47
Vastuujakotaulukot	48
3.3. Vuokrasuhteen ylläpito	48
3.4. Asumisen erityistilanteet ja kriisit	49
Tiedonkulku	49
Asumisen erityis- ja häiriötilanteita	49
Keskeytykset asumisessa	51
Varoitukset ja vuokrasuhteen purku	51
Häätö	53
3.5. Vuokrasuhteen päättymisen	54
Lue lisää	55
4. TYÖHYVINVOINTI JA TYÖTURVALLISUUS	56
4.1. Työhyvinvoinnin kysymykset rikosseuraamustaustaisten kanssa tehtävässä työssä	56
Esimerkkitapaus 4: Miten Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalveluissa huomioidaan työhyvinvointi?	58
Työhyvinvoinnin ylläpito ja seuranta	59
4.2. Työturvallisuus	59
5. YHTEISTYÖ ERI TOIMIJOIDEN KESKEN	61
5.1. Joensuun asiakasohjausryhmä (ASO)	62
5.2. Case Turku	67
5.3 Vantaan kaupungin vankisosiaalityön malli	68
Asiakkuuden alkaminen	69
Työskentelyn tavoitteet ja lähtökohta	70
Asiakkuuden päättäminen	72
Mallin toimivuus	72

Aluksi

Asunnottomuus ja rikostaustaisuus

Asunnottomuus ja elämänhallinnan vaikeudet ovat ajan-kohtainen yhteiskunnallinen ongelma, johon on reagoitu erilaisilla valtakunnallisilla toimenpideohjelmilla sekä ammatillisten verkostojen yhteistyöllä. Pienentämällä asunnottomuutta vähennetään inhimillistä kärsimystä. Lisäksi on arvioitu, että yhden asunnottoman asuttaminen säästää yhteiskunnan varoja 10 000–15 000 euroa vuodessa. Myös häätöjen estäminen on kustannustehokasta.

Pienentämällä asunnottomuutta vähennetään inhimillistä kärsimystä.

Asunto on peruslähtökohta elämähallinnalle ja sosiaalisen kuntoutuksen käynnistymiselle. Hallituksen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmien (PAAVO I 2008–2011, PAAVO II 2012–2015) avulla asunnottomuus on saatu Suomessa laskuun. PAAVO-ohjelmakausien työtä on jatkettu asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelmassa (AUNE 2016–2019).

Vapautuvien vankien ja yhdyskuntaseuraamusta suorittavien henkilöiden asunnottomuus on kuitenkin edelleen yleistä. Vuosittain vankilasta vapautuu kaikkiaan noin 5000 vankia. Rikosseuraamuslaitoksen arvioiden mukaan heistä vähintään 28 % eli noin 1400 henkeä vapautuu asunnottomana. Päivittäin yhdyskuntaseuraamusta suorittaa noin 3000 henkilöä ja heistä Rikosseuraamuslaitoksen arvion mukaan on noin 10–15 % on asunnottomana.

Vuosina 2012–2015 Rikosseuraamuslaitos koordinoi Oma koti -hanketta, jonka tavoitteena oli vähentää vankilasta vapautuneiden ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden asunnottomuutta. Vankilasta vapautuneet osoittautuivat yhdeksi PAAVO II -ohjelman haastavimmista kohderyhmistä eikä heidän asunnottomuuttaan saatu merkittävästi vähennettyä. Rikosseuraamuslaitoksella on jatkettu työskentelyä vapautuvien vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden asunnottomuuden vähentämiseksi: Rikosseuraamuslaitos osallistuu hallituksen asunnottomuuden ennaltaehkäisyn

toimenpideohjelmaan omalla asunnottomuuden ennaltaehkäisyhankkeellaan vuosina 2016–2019.

Kokonaisvaltaisen tuen tarve

Riitta Granfeltin (2013, 2015) tutkimusten mukaan vankilasta vapautuvien kanssa tehtävässä asumissosiaalisessa työssä on tärkeää, että vapautuva vanki kiinnittyy yhteiskunnan toimintoihin ja palveluihin, ja on tärkeää huomioida myös vertais-tuen ja lähisuhteiden merkitys. Jenni Mäen (2016) tutkimuksen mukaan rikollisuudesta irtautumiseen vaikuttavat paitsi vapautuneen vangin omat ongelmat ja sosiaaliset suhteet myös yhteiskunnan ja ympäröivän yhteisön ennakkoluulot ja haluttomuus uuden mahdollisuuden antamiseen.

On arvioitu, että yhden asunnottoman asuttaminen säästää yhteiskunnan varoja 10 000–15 000 euroa vuodessa.



Asunnon löytymisen ja asumisen onnistuminen ovat avainasemassa rikoksettoman elämän rakentamisessa van-
kila-
tuomion jälkeen.

Rikostaustaisten asunnottomuuden taustalla on sekä yhteiskunnallisia epäkohtia että yksilötason tekijöitä. Rikosseuraamusasiakkaista – erityisesti vangeista – merkittäväällä osalla on vaikeuksia arjen taitojen hallinnassa. Yhteiskuntaan palaaminen onnistuu parhaiten asteittain ja usein tarvitaan vapauteen valmentavaa tukea.

Asunnon saanti ja asumisen tuki ei yksin ratkaise kaikkia haasteita, vaan tuen tarve tulee kartoittaa kokonaisvaltaisesti. Asunnon saantia vaikeuttavat myös ympäröivän yhteisön kielteiset asenteet erityisryhmiä, kuten päihde- ja mielenterveyskuntoutujia sekä rikostaustaisia, kohtaan.

Asunnon löytäminen ja asumisen onnistuminen ovat avainasemassa rikoksettoman elämän rakentamisessa vankila-
tuomion jälkeen. Asumisen tukitoimilla voidaan madaltaa kynnystä asunnonsaannin suhteen, ehkäistä syrjäytymistä ja asumiseen liittyvien ongelmien syntymistä sekä ennalta-
ehkäistä asumisen epäonnistumista ja häätöjä. Asumisen onnistumisen ja kuntoutumisen edellytyksenä on erityisesti se, että asumisen ympärille järjestyy asumisen tuen lisäksi myös kokonaisvaltaisempaa sosiaalista tukea. Myös kuntoutumista edistävää mielekäästä tekemistä ja vertaistukea tarvitaan.

Käsikirjan tausta, kohderyhmä ja tavoitteet

Käsikirja tarjoaa monipuolista tietoa rikosseuraamuksista, rikosseuraamustaustaisten ihmisten asuttamisesta ja asunnottomuuden vähentämisestä sekä ennaltaehkäisystä. Lisäksi käsikirja tarjoaa tietoa rikostaustaisten kanssa tehtävän asumissosiaalisen työn käytännöistä ja hyvistä yhteistyökäytännöistä eri toimijoiden kesken. Käsikirjan tarkoitus on tehdä rikosseuraamustaustaisten asunnottomuuden ja asumisen tuen parissa työskentelystä aiempaa läpinäkyvämpää ja tarjota näkökulmia yhtenäisempiin työ- ja toimintakäytäntöihin.

Käsikirjan kohderyhmään kuuluvat kaikki rikostaustaisten asumisen ja sosiaalisen kuntoutuksen parissa työskentelevät henkilöt. Toivomme että kirjaa luetaan seuraavilla tahoilla: kunnat ja muut sote-toimijat, Rikos-seuraamuslaitos, järjestöt ja muut kolmannen sektorin toimijat, alan opettajat ja opiskelijat sekä muut kiinnostuneet.

Käsikirja on syntynyt Vapautuvien asumisen tuen (VAT) verkoston työryhmätyöskentelyn pohjalta. Materiaalia käsikirjaan on tuotettu VAT-verkoston työryhmissä, joissa on tarkasteltu eri näkökulmista asumispalveluja, asumisohjausta, vuokrasuhteen ja asumispalveluiden hallinnointia sekä työntekijöiden ammatillisuuden ja hyvinvoinnin kysymyksiä. Työryhmät ovat työskennelleet vuodesta 2010 alkaen VAT-verkoston kokoontuessa yhteistyöpäiville eri paikkakunnille.

Työryhmissä syntynyttä materiaalia on työstetty käsikirjan muotoon Yhdessä tukien – osaamista jakaen -hankkeessa (STEA, 2016–2017) Kriminaalihuollon tukisäätiössä. Käsikirjaa ovat syys-talven 2017 aikana ystävällisesti kommentoineet ja työstäneet monet VAT-verkoston jäsenet ja myös yhteistyökumppanit, joille kaikille lämmin kiitos.



Vapautuvien asumisen tuen verkosto VAT

Vapautuvien asumisen tuen verkosto on perustettu vuonna 2009. Verkoston toimintaa koordinoi Kriminaalihuollon tukisäätiö. Verkoston jäsenjärjestöt tuottavat tuettua asumista muun muassa rikostaisille asunnon tarvitsijoille. Verkosto toimii yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, kuntien ja tukipalveluita tarjoavien järjestöjen sekä muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Verkosto on laajentunut vuosien varrella ja vuoden 2018 lopussa verkostoon kuului yhteensä 23 jäsenjärjestöä ja kaksi kumppanuusjäsentä.

Jäsenjärjestöt

- Espoon Diakoniasäätiö
- Haminan Sininauha ry
- Helppi ry
- Helsingin Diakonissalaitos
- Joensuun Seudun Nuorisoasuntoyhdistys
- Jyväskylän Katulähetys ry
- Porin Sininauha ry
- Työterapinen yhdistys ry
- Kriminaalihuollon tukisäätiö
- Oulun nuorisoasuntoyhdistys ry
- Rauman Seudun Katulähetys ry
- Rauman Seudun Mielenterveysseura ry
- Silta-Valmennusyhdistys ry
- Sininauhasäätiö
- Sininauhaliitto
- Suoja-Pirtti ry
- Turun Seudun Nuorisoasunnot ry
- ViaDia Jyväskylä ry
- ViaDia Pohjois-Savo ry
- ViaDia Pirkanmaa ry
- Rovaniemen nuorisoasunnot ry
- Vailla vakinaista asuntoa ry
- Y-säätiö

Lisäksi Marttaliitto ja KRIS Suomen keskusliitto ry ovat VAT-verkoston kumppanuusjäseniä.



Lue lisää

Asunnottomuuden vähentämisen taloudelliset vaikutukset. Jyväskylän yliopisto, Tampereen teknillinen yliopisto, Kaupunkitutkimus TA Oy, 2011.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10138/41407>

Asunto ensin -yksiköiden kustannusvaikuttavuus – vertailussa mielenterveys- ja päihdekuntoutujien yksiköt. Tampereen teknillinen yliopisto, 2013.
[http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Tutkimus_asunnottomuuden_kustannukset_ku\(25934\)](http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Tutkimus_asunnottomuuden_kustannukset_ku(25934))

Granfelt Riitta 2013: Asumissosiaalinen työ rikosseuraamusalalla. Lähtökohtana desistanssi ja asumissosiaalinen työ. Teoksessa Susanna Hyväri ja Sakari Kainulainen (toim.): Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Diak-ammattikorkeakoulu, tutkimuksia 39, Helsinki. S. 209–228.
<https://www.theseus.fi/handle/10024/140358>

Granfelt, Riitta 2015: Asumissosiaalinen työ: kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-Säätiön julkaisuja 2015.
https://ysaatio.fi/assets/files/2015/11/asumissosiaalinen_tyo_julkaisu_web.pdf

Mäki, Jenni 2016: Identiteettimuutokset ja aika: Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Julkaisussa Kannasoja, S., Kuronen, M. ja Poikolainen, T. (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön aika. Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura.
<http://talentia.e-julkaisu.com/2016/docs/tutkivasosiaalityo2016.pdf>

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma PAAVO II:n loppuraportti:
http://asuntoensin.fi/assets/files/2016/10/Paavo_2_loppuraportti.pdf

Rikosseuraamuslaitoksen Oma koti -hankkeen loppuraportti:
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteet/jaraportit/6BzvO7JtG/3_2012_Oma_Koti_hankkeen_loppuraportti.pdf

VAT-verkoston verkkosivu:
<https://www.krits.fi/saatio/verkostot/vat-verkosto/>

1. Rikosseuraamusten ABC

Rikosseuraamuslaitos (RISE) on oikeusministeriön alaisuudessa toimiva vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomainen. Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on omalta osaltaan ehkäistä uusintarikollisuutta ja lisätä yhteiskunnan turvallisuutta. Rikosseuraamukset jakautuvat sakkoihin sekä vankeudessa ja vapaudessa suoritettaviin seuraamuksiin. Vapaudessa suoritetaan esimerkiksi yhdyskuntaseuraamukset ja ehdollinen vankeus. Ehdottomat vankeusrangaistukset suoritetaan suljetussa vankilassa tai avovankilassa. Ehdottomasta vankeudesta vapaudutaan yhä useammin asteittain valvotun koevapauden kautta.

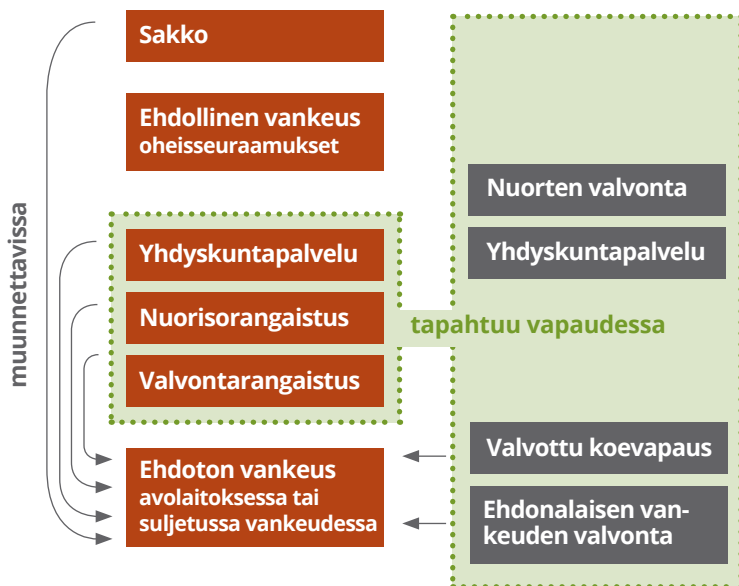
Tässä käsikirjassa puhumme rikosseuraamustaustaisista, rikostaustaisista ja rikostuomiosta vapautuvista henkilöistä, ja viittaamme näillä käsitteillä ihmisiin, joilla on taustallaan vapaudessa tai vankeudessa suoritettava rikosseuraamus.



Rikoslain 6 luvun 1 §:n mukaan rangaistuslajeja ovat:

- rikesakko, ei muunnettavissa vankeudeksi
- sakko
 - päiväsakko tai uhkasakko
 - muunnettavissa vankeudeksi
- ehdollinen vankeus
 - vankeus voidaan panna täytäntöön, jos henkilö tekee koeajalla uuden rikoksen
 - oheisseuraamuksia ehdolliseen vankeuteen:
 - nuorille valvonta
 - yhdyskuntapalvelu oheisrangaistuksena
- yhdyskuntapalvelu
 - lyhyen vankeuden asemasta (enintään 8 kk)
 - muunnettavissa ehdottomaksi vankeudeksi
- valvontarangaistus (enintään 6 kk)
- ehdoton vankeus
 - määräaika
 - elinkautinen
- nuorisorangaistus

Erilaiset rikosseuraamukset



Yhdyskuntaseuraamukset

- yhdyskuntapalvelu
- nuorisorangaistus
- ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta
- ehdonalaisten vapauden valvonta
- valvontarangaistus

Kaikille vangeille tulisi laatia yksilöllinen vapauttamissuunnitelma, joka on osa rangaistusajan suunnitelmaa.

Yhdyskuntapalvelu

Valvonnan alaisena tehtävää yleishyödyllistä, palkatonta työtä. Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita jos 1) rikoksesta tuomitaan enintään 8 kuukauden vankeusrangaistus, 2) syytetty suostuu yhdyskuntapalveluun ja 3) syytetyn oletetaan suoriutuvan palvelusta. Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita myös ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena.

Nuorisorangaistus

Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita 15–17-vuotiaana rikokseen syyllistynyt nuori, jos sakko katsotaan riittämättömäksi ja ehdoton vankeus liian ankaraksi rangaistukseksi. Kestoltaan 4–12 kk mittainen rangaistus koostuu valvonnasta, sosiaalista toimintakykyä edistävästä tehtävästä sekä työelämään perehtymisestä. Valvonta tarkoittaa säännöllisiä ja tavoitteellisia käyntejä yhdyskuntaseuraamustoimistossa valvojan puheilla.

Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta

Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt nuori voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan, jos sen katsotaan edistävän tekijän sosiaalista selviytymistä ja ehkäisevän uusia rikoksia.

Ehdonalaisen vapauden valvonta

Kun ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu vanki päästetään suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa, hänelle voidaan määrätä valvonta. Valvontaan määrätään jos: 1) vankeudesta suorittamatta jäävä osa on pidempi kuin yksi vuosi, 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana, 3) henkilö itse pyytää valvontaa tai 4) henkilö vapautuu valvotun koevapauden kautta ja on sitoutunut seksuaalirikosten uusimisen ehkäisemiseen tarkoitettuun lääkehoitoon.

Valvontarangaistus

Niin sanottuna pantarangaistuksena tunnettu rangaistus tarkoittaa sitä, että tuomittu asuu kodissaan, mutta hän-

tä valvotaan sähköisesti teknisin välinein ja muilla tavoin. Tuomitulla on 10–40 tunnin viikoittainen pakollinen toimintavelvoite. Valvontarangaistus sijoittuu ankaruudeltaan yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden väliin. Sillä korvataan osa lyhyistä, ehdottomista vankeusrangaistuksista ja se kestää enintään 6 kuukautta.

Vankeusrangaistukset

- Vankeusrangaistus
- Ehdollinen vankeus

Vankeusrangaistus

Vankeusrangaistus tuomitaan joko määräaikaisena tai elinkautisena. Määräajaksi tuomittu vankeusrangaistus voi olla vähintään 14 päivää ja enintään 12 vuotta. Elinkautinen on mahdollista tuomita vain harvoista rikoksista ja siitä voi vapautua aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt 12 vuotta (alle 20-vuotiaiden kohdalla 10 vuotta).

Vankilatuomio voidaan suorittaa suljetussa vankilassa tai avovankilassa. Usein samaa tuomiota suoritetaan tuomion eri vaiheissa suljetussa vankilassa ja avolaitoksessa. Jokaiselle vangille tulee laatia rangaistusajan suunnitelma. Suunnitelman tekemisestä vastaavat arviointikeskus ja täytäntöönpanosta sekä tarkentamisesta sijoitusvankila. Usein rangaistusajan suunnittelu perustuu henkilön tapaamiseen, mutta suunnitelman tekoon osallistuminen on vapaaehtoisista. Vankilaan tullessa olisi syytä aloittaa myös vapautumisen valmistelu – etenkin, jos kyseessä on lyhytaikaisvanki (tuomio alle kuusi kuukautta). Kaikille vangeille tulisi laatia yksilöllinen vapauttamissuunnitelma, joka on osa rangaistusajan suunnitelmaa.

Tutkintavankeus ei ole rangaistus, vaan esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana toteutettava pakkokeino. Kun henkilöä epäillään vakavasta rikoksesta ja poliisi haluaa pitää epäillyn kiinni yli neljä päivää, epäilty pitää vangita käräjäoi-

keuden päätöksellä. Tutkintavankeuden toimeenpanosta vastavat Rikosseuraamuslaitos ja poliisi.

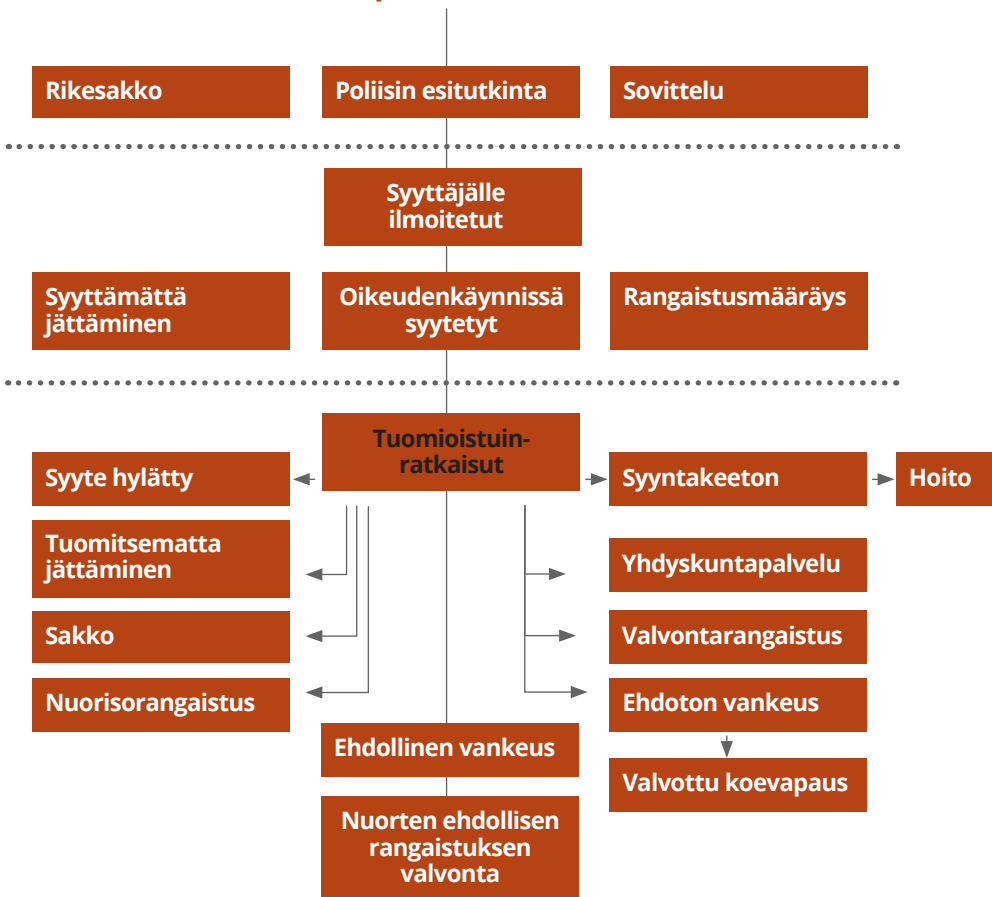
Ehdollinen vankeus

Enintään kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi. Ehdollinen vankeus on luonteeltaan eräänlainen varoitus. Tuomitulle asetetaan koeaika, joka on pituudeltaan 1–3 vuotta. Tuomitun käyttäytymisestä koeajan kestäessä riippuu, määrätäänkö ehdollinen rangaistus tai osa siitä pantavaksi täytäntöön. Jos tuomittu koeaikana tekee uuden rikoksen, josta olisi tuomittava ehdotonta vankeutta, tuomioistuim voi määrätä ehdollisen rangaistuksen pantavaksi täytäntöön. Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan.

Valvottu koevapaus

Nykyisin noin 28 % vangeista vapautuu valvotun koevapauden kautta. Vangilta edellytetään päihitteettömyyden ja muiden hänelle asetettavien ehtojen noudattamista koevapauden aikana. Koevapautta varten laaditaan toimeenpanosuunnitelma, johon sisältyvät mm. koevapaudessa olevan asuminen ja toimeentulo, toimintavelvoite, päivittäinen toiminta-aika sekä koevapauden valvonta. Koevapauteen pääsevällä on oltava asuinpaikka eikä häntä voida sijoittaa päihteiden käytön sallivaan asumisyksikköön, koska vaatimuksena on päihitteettömyys. Koevapauden kesto on korkeintaan 6 kuukautta. Rikosseuraamuslaitoksen tukipartio vastaa koevapaudessa olevan valvonnasta (mm. päihdeseuranta).

Rikosprosessin kulku



TÄYTÄNTÖÖNPANO

Keskeisiä käsitteitä

SEURAAMUSSELVITYS. Syyttäjä pyytää yhdyskuntaseuraamustoimistolta seuraamusselvitystä asiakkaasta ennen yhdyskuntaseuraamukseen tuomitsemista. Asiakas voi myös itse pyytää seuraamusselvityksen tekemistä. Seuraamusselvityksessä selvitetään syytetyn soveltuvuus yhdyskuntapalveluun, arvioidaan syytetyn nuorisorangaistukseen tuomitsemisen tarkoituksenmukaisuus, kartoitetaan nuoren (15–20-vuotiaat) elämäntilannetta ja otetaan kantaa ehdolliseen rangaistukseen liitettävään valvontaan tai selvitetään valvontarangaistuksen tuomitsemisen kannalta merkityksellisiä seikkoja.

SIVIILIARVIOINTI. Siviiliarvioinnilla tarkoitetaan vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aloittamiseen liittyvää prosessia, joka sisältää rangaistusajan suunnittelun ja sijoittelun siviilistä vankilaan menevien osalta. Siviiliarvioinnin tekemisestä vastaa yhdyskuntaseuraamustoimisto, kun kyseessä on alle 2 vuoden tuomio.

ARVIOINTIKESKUS laatii vankeuden alussa vangille riski- ja tarvearvion sekä laatii rangaistusajan suunnitelman, jota päivitetään vankilassa. Arviointikeskus tekee vangille sijoituspäätöksen vangin riskin ja tarpeiden edellyttämään vankilaan. Suomessa on kolme rikosseuraamusaluetta, Etelä-Suomen, Itä- ja Pohjois-Suomen sekä Länsi-Suomen rikosseuraamusalue, joissa kussakin on oma arviointikeskuksensa. Pääsääntöisesti vangit sijoitetaan oman alueensa vankiloihin.

RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMA (RANSU) on yksilöllinen yhdyskuntaseuraamusasiakkaan tai vangin kanssa tehtävä rangaistusajan suunnitelma, jonka tavoitteena on rangaistusajaisen toiminnan suunnittelu ja sosiaalisen selviytymisen tukeminen. Se tehdään yhteistyössä yhdyskuntaseuraamusasiakkaan ja vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelman yhteensovittaminen muiden suunnitelmien kanssa edistää seuraamuksen suorittamista ja yhteis-

kuntaan sopeutumista. Vankeusajan kuntoutus parantaa itsenäisen asumisen ja elämänhallinnan edellytyksiä vapautumisen jälkeen. Vankeusaikana voidaan vahvistaa henkilön perusvalmiuksia ja arjen taitoja.

VAPAUTTAMISSUUNNITELMA (VAPSU) on yksilöllinen vangin kanssa tehtävä suunnitelma, jonka tavoitteena on varmistaa erilaisia jatkumia, kuten asuminen, toimeentulo, päihdekuntoutus, työllistyminen tai koulutus. Yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä tekee valvontaan tulevan vangin kanssa täsmennetyt rangaistusajan suunnitelman, joka tarkoittaa vapauttamissuunnitelmaa. Vapautumisen valmistelu on aloitettava hyvissä ajoin ennen vapauttamista. Lyhytaikaisvankien kohdalla vapauttamisen valmistelu voi olla tarpeellista aloittaa jo arviointivaiheessa.

YHTEYDENOTTO TAI ILMOITUS SOSIAALIHUOLTOON TUEN TARPEEN ARVIOIMISEKSI

Jos Rikosseuraamuslaitoksen palveluksessa oleva tai muu toimija on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen

1) hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai

2) henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin.

3) Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä ja viipymättä (Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).

Lue lisää

Kaavio rikosprosessin kulusta on muokattu Rikosseuraamuslaitoksen www-sivuilta.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset.html>

Lisätietoa rangaistusten toimeenpanosta Rikosseuraamuslaitoksen www-sivuilta:
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano.html>

Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (400/2015):
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150400>

Vankeuslaki (767/2005):
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

2. Asumissosiaalinen työ rikos-seuraamustaustaisten kanssa

Riitta Granfeltilta löytyy laaja-alainen määritelmä asumis-sosiaaliselle työlle:

”Käsite asumissosiaalinen työ kuvaa sellaista asunnottomien tai aiemmin asunnottomuutta kokeneiden parissa tehtävää työtä, jonka avulla pyritään vastaamaan asumista vaarantaviin (psyko)sosiaalisiin ja käytännöllisiin ongelmiin. Asumissosiaalisen työn ensisijainen tavoite on asumisen turvaaminen ja asunnottomuuden ennaltaehkäisy. Tämän lisäksi sen avulla voidaan parhaimmillaan edesauttaa merkittävästi asiakkaan kuntoutumista. Asumissosiaalinen työ toteutuu usein ammattilaisten ja asukkaiden välisenä yksilö-, ryhmä- tai yhteisötason vuorovaikutustyönä, mutta se voi olla myös rakenteellista asumisen tai palvelujärjestelmän epäkohtiin kohdentuvaa moniammatillista verkostotyötä”. (Granfelt 2013, s. 209).

2.1. Vanki vapautuu kotikuntaan

Vanki vapautuu kotikuntaansa ja kunta vastaa ensi sijassa vapautuvien vankien mahdollisista sosiaali- ja terveyspalveluista. Myös muu sote-toimija kuin yksittäinen kunta voi kantaa vastuun palveluista (esim. kuntayhtymä). Kunnat tai muut sote-toimijat järjestävät erilaisia tukipalveluita vapautuville vangeille. Nämä palvelut voivat toteutua ostopalveluina esimerkiksi järjestöjen kautta tai muina yhteistyösopimuksina. Osa kunnista järjestää palvelut kokonaan omina palveluina. Asiakkaalla on myös oikeus kieltäytyä palveluista. Vapautuvilla vangeilla ja yhdyskuntaseuraamusasiakkailla on oikeus sosiaalipalveluihin. Kotikunnan tehtävänä on toteuttaa jokaiselle henkilökohtainen palvelutarpeenarvio sekä tuottaa palvelut asiakaslähtöisesti.

Yhteistyössä vankilan kanssa voidaan sopia vapautuvalle esimerkiksi asumisen järjestelylle tarpeellisia virastokäyntejä tai tulevaan asuinpaikkaan suunnattuja tutustumiskäyntejä.



Asuttaminen vaatii eri viranomaisten ja järjestöjen välistä yhteistyötä.

Maksajan eli kunnan sosiaalitoimen tai muun sote-toimijan arvio asiakkaan tilanteesta ja tuen tarpeesta on avainasemassa asuttamisprosessissa. Kunnan sosiaalityö on avainasemassa vapautumisen jälkeen myös esimerkiksi tilanteissa, joissa päihdelaitoshoito on tarpeellinen välivaihe vapautumisen jälkeen. Järjestötoimijoiden on tärkeää toimia tiiviissä yhteistyössä kunnan sosiaalitoimen kanssa. Asiakkaan sitouttaminen kunnan sosiaalityöhön ja sosiaalityön suunnittelemaan tukee asiakasta pitkillä aikavälillä ja on siksi tärkeää.

Asiakkaalla on aina oikeudet omiin sosiaali- ja terveyspalvelutietoihinsa. Ne eivät ole työntekijöiden jaettavissa tai käytettävissä ilman asiakkaan nimenomaista suostumusta paitsi tietyissä, laissa määritellyissä poikkeustapauksissa. Asiakas voi myös rajata tietojen luovutusoikeuksia. Esimerkiksi sosiaalityötoimessa asiakkaalta pyydetään suostumus omien tietojensa luovuttamiseen sosiaalityön suunnitelmaa tehtäessä. Asiakas päättää, onko tietojen vaihto esimerkiksi kunnan sosiaalitoimen ja muiden palveluntuottajien välillä mahdollista.

Rangaistusajan suunnitelmassa on yhtenä kohtana ”vangin suostumus”, jossa vanki valitsee vetovalikosta ne tahot, joille vangin tietoja voi luovuttaa osana vapautumisen valmistelua. Vapautumissuunnitelmassa on samoin kohta ”vangin suostumuksella lähetetty” ja vetovalikko eri tahoista, minne suunnitelman saa lähettää. Käytännössä näitä kohtia ei kuitenkaan aina täytetä.

2.2. Työskentely kannattaa aloittaa varhain

Jos mahdollista, tukityö vapautuvan kanssa kannattaa aloittaa jo siinä vaiheessa, kun vankilassa tehdään vapauttamissuunnitelmaa. Yhteistyössä vankilan kanssa voidaan sopia vapautuvalle esimerkiksi asumisen järjestelylle tarpeellisia virastokäyntejä tai tulevaan asuinpaikkaan suunnattuja tutustumiskäyntejä. Asumispalvelujen tarjoajan kannattaa olla yhteydessä vankilaan heti, kun on saanut tiedon mahdollisesta asiakkaasta.

Asunnon hankkiminen tulisi aloittaa viimeistään noin kuusi kuukautta ennen vapautumista.

Jos asiakas lähtee asumispalveluista suorittamaan rangaistusta ja palveluntarjoajalla ja asiakkaalla on asumista koskevia suunnitelmia rangaistuksen jälkeiselle ajalle, voi tulla kyseeseen mukana olo siviiliarvioinnissa, jonka tekemisestä vastaa yhdyskuntaseuraamustoimisto. Näin on mahdollista saada asiakkaan asumista koskevia tietoja tarkasti mukaan rangaistusajan suunnitelmaan. Suunnitelmaan voidaan viedä tiedoksi esimerkiksi palveluntarjoajan yhteystiedot, jolloin mahdollista koevapautta tai viimeistään vapautumista valmisteltaessa vankilan henkilökunnalla on tieto, kehen olla yhteydessä.

Suljetussa vankilassa tuomiotaan suorittava elää eristyksissä muusta yhteiskunnasta. Palvelutuottajien kannattaakin aktiivisesti esitellä tukimuotojaan vangeille. Useissa vankiloissa järjestetään tätä tarkoitusta varten infotilaisuuksia ja palvelumessuja. Vankiloihin voi myös toimittaa esitteitä. On tärkeää, että vangit saavat jo tuomiota suorittaessaan tietoa asumisvaihtoehdoista ja asumisen tukimuodoista, joita on tarjolla vapautumisen jälkeen.

Monet VAT-verkoston jäsenjärjestöt tapaavat vankia mahdollisuuksien mukaan jo tuomion aikana vankilassa tai esimerkiksi videon välityksellä. Kokemus on osoittanut, että on mielekästä tehdä vangin ja tämän työntekijän kanssa yhteistyötä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Vanki voi myös saada vankilasta poistumisluvan esimerkiksi tutustuakseen asumisvaihtoehtoihin siviilissä.

Kun omista palveluista kerrotaan vangeille, on tärkeää pitää mielessä se, että palvelun maksajalta (kunta tai muu sote-toimija) tarvitaan päätös ja sitoumus palvelumaksuun. Asiakkaille ei pidä esitellä esimerkiksi sellaisia asumisen tai muun tuen vaihtoehtoja, jotka eivät kuulu vangin kotikunnan palveluvalikkoon. Turhista toiveista seuraavat pettymykset voivat heikentää luottamusta ja muutostmotivaatiota.



2.3. Vapautuvan tuen tarpeet

Vapautumista voivat vaikeuttaa muutkin ongelmat kuin vankeusajan eristäytyneisyys. Valtaosalla vangeista on päihdeongelma ja merkittävällä osalla mielenterveysongelmia, joten tarvitaan päihdekuntoutusta ja tukea mielenterveysongelmiin. Tukea tarvitaan usein myös rikollisuudesta irtautumiseen, velka- ja talousongelmiin, vuokranmaksusta huolehtimiseen, viranomaisten kanssa asiointiin, oppimisvaikeuksiin, koulutuksen ja työllistymisen pulmiin, ihmissuhteisiin (esim. suhde lapsiin) sekä asumisen ja arjen taitojen opetteluun (päivärytmi, asunnosta huolehtiminen, häiriöiden välttäminen, ruuanlaitto jne.).

Monelta vangilta puuttuvat vapautuessa verkkopankkitunnukset, joita tarvitaan sähköisessä asiointissa. Monelta puuttuu myös henkilöllisyydestodistus. Tällöin siviilielämän asioiden hoitaminen on vaikeaa tai mahdotonta. Vankilasta vapautuva voi kokea asioiden hoitamisen siviilissä monimutkaiseksi, jolloin siviiliin paluu voi olla pelottavaa. Nivelvaiheissa, kuten koevapauden alussa tai lopussa tai vankilasta siviiliin vapautuessa, asiakkaan tuen tarve yleensä kasvaa.

2.4. Vapautumisen valmistelu

Vapautumisen valmistelu vankilassa on sidoksissa esimerkiksi tuomion pituuteen. Lyhytaikaisilla vangeilla vapauttamisen valmistelu alkaa heti vankilaan tulon jälkeen. Elin-kautisvankien vapauttamisen valmistelu voi alkaa jo pariikin vuotta ennen ehdonalaista vapauttamista. Tätä ennen vanki on voinut olla jo pitkään avolaitoksessa. Pitkää rangaistusta suorittavilla mahdollisuus valvottuun koevapauteen selvittää noin vuosi ennen vapauttamista.

Vapautumisen valmistelu tulisi vankilassa aloittaa viimeistään noin kuusi kuukautta ennen vapautumista ja koevapauden kohdalla jo aiemmin. Vapauttamisen suunnittelu alkaa vankilasta vapautuvan selviytymisedellytysten ja

Verkostomainen työote ja yhdyskuntaseuraamus-toimistot ovat tärkeitä vapautumisen, koevapauden ja asumisen järjestämisessä.

palvelutarpeen arvioinnilla. Valvotun koevapauden osalta selvitetään myös koevapauden edellytysten täyttymistä. Palvelutarvearvio koskee vapautuvan sosiaaliseen tilanteeseen liittyvää palvelutarvetta. Asumistilanteen selvittämisen tulisi kaikissa tilanteissa olla keskeinen ja tärkeä osa vapautumisen valmistelua ja asunnon hankkiminen tulisi aloittaa viimeistään noin kuusi kuukautta ennen vapautumista, jos tuomion pituus mahdollistaa tämän.

Pelkän asunnon järjestäminen vapautuvalle ei useinkaan riitä, vaan asumisen onnistumisen tueksi tarvitaan yleensä myös muuta tukea.

Vapautuvan vangin moninaisiin tuen tarpeisiin valmistautuminen vaatii tyypillisesti vankilan, kunnan tai muun sote-toimijan (sosiaalityö, asumis-, päihde- ja mielenterveyspalvelut), TE-palvelujen, Kelan ja erilaisia palveluja tuottavien järjestöjen (esim. vuokra-asuntoja, asumisen tukea ja mielekästä tekemistä tarjoavat tahot) tai muiden kolmannen sektorin organisaatioiden yhteistyötä. Tämä vaatii erityisen paljon vankilan työntekijältä. Hänellä tulisi olla riittävästi tietoa kunnan tai sote-toimijoiden ja järjestöjen tarjoamista asumis- ja tukimuodoista sekä vertaistukea tuottavista toimijoista kaikkien niiden kuntien alueilla, joihin vankeja vapautuu. Vanki voi vapautua lähikuntaan tai toiselle puolelle Suomea.

Verkostomainen työote ja yhdyskuntaseuraamustoimistot ovat tärkeitä vapautumisen, koevapauden ja asumisen järjestämisessä, jotta tieto siirtyy toimijalta toiselle ja vankilassa tehtyjä kuntoutustoimia voitaisiin jatkaa siviilissä. Pelkän asunnon järjestäminen vapautuvalle ei useinkaan riitä, vaan asumisen onnistumisen tueksi tarvitaan yleensä myös muuta tukea elämänhallinnan ylläpitämiseksi.

VAT-verkoston jäsenjärjestöissä valvottu koevapaus on koettu erinomaiseksi työkaluksi hallittuun vapauttamiseen ja vapautuneen tukemiseen. Koevapauteen vapautuvien kohdalla vapautuminen suunnitellaan etukäteen tiiviissä yhteistyössä vangin ja eri verkostojen kanssa, jotta voidaan varmistaa asumisen sekä riittävästi muuta tukea ja mielekästä toimintaa.

Koevapauden voi suorittaa myös päihdehoitolaitoksessa Rikosseuraamuslaitoksen tai kunnan toimesta. Tämä valmistaa asiakasta päihteettömyyteen vapaudessa. Monesti on mielekästä motivoida ja tukea päihdeongelmaista vankia hakeutumaan koevapauden aikana päihdehoitoon, koska päihteettömyys vankilassa ei kaikilta osin vastaa päihteettömyyttä vankilan ulkopuolella.

Perinteisten avovankiloiden rinnalle on otettu käyttöön vapauttamisyksiköitä, joissa tarjotaan tukea vapautumisen valmisteluun. Vapauttamisyksiköt tarjoavat mahdollisuuden itsenäisen elämän harjoitteluun niille, joita ei esimerkiksi asunnon tai toimintavelvoitteen puutteen vuoksi voida sijoittaa koevapauteen.

2.5. Voimaa vertaistuesta

VAT-verkostossa on erittäin hyviä kokemuksia vertaistuen voimasta rikostaustaisten asumisen sekä elämänhallinnan tukemisessa.

Moni vankilasta vapautunut suhtautuu epäluuloisesti vieranomaisiin, ja luottamussuhde voi olla helpompi aluksi rakentaa vertaisen kanssa. Vertaisena toimiminen voi tarjota rikostaustaiselle henkilölle tärkeän ja positiivisen kokemuksen mielekkästä toiminnasta toisten auttamiseksi.

Vertainen voi toimia asumisen tukityössä ammattilaisen rinnalla, esimerkiksi tämän työparina. Vertaistukea tarjoavien vapaaehtoisten jaksamisesta on tärkeää huolehtia. Ammattilaisen tuki, selkeä tehtävä ja rooli, koulutus, virkistätymismahdollisuudet ja työnohjaus ovat kaikki keinoja tukea vertaista tehtävässään.

On hyvä pohtia sitä, kuinka pian oman tuomion suorittamisen jälkeen on mielekästä siirtyä vertaisen rooliin, jotta omalle kuntoutumiselle jää kyllin aikaa ja entiseen elämäntapaan ehtii syntyä etäisyyttä.

2.6. Työntekijän työote

Työntekijän suhtautuminen asiakkaaseen muovaa vahvasti asiakassuhdetta ja vaikuttaa sen laatuun. Vaikuttava asiakastyö perustuu asiakkaan ja työntekijän hyvään vuorovaikutussuhteeseen. Työntekijän kannattaa suhtautua asiakkaaseen tuomitsematta ja arvostavasti. Aito asiakkaan kuunteleminen ja rehellisyys sekä avoimuus kasvattavat luottamusta asiakkaan ja työntekijän välillä.

Asiakkaan motivaatiota muutokseen voidaan herätellä keskustelemalla hänen toiveistaan ja tavoitteistaan. Muutosmotivaatiota ei saada aikaan työntekijälähtöisesti. Kannattaa käyttää aikaa asiakkaan omista toiveista ja haaveista keskustelemiseen ja muodostaa yhdessä asiakkaan kanssa tavoitteita niistä käsin. Hyvä tavoite on konkreettinen, mitattavissa oleva, saavutettavissa oleva ja realistinen sekä ajallisesti määritelty. Tavoitetta muodostaessa asiakkaan motivaatiota kannattaa vahvistaa suuntaamalla huomiota tavoitteiden saavuttamisesta asiakkaalle koituviin ja arjessa näkyviin hyötyihin.

Motivaatiota ja onnistumisen todennäköisyyttä voidaan edelleen kasvattaa huomaamalla asiakkaan (pieniäkin) onnistumisia ja antamalla niistä positiivista palautetta. Motivaation ja onnistumisen uskon kasvattamisen lisäksi asiakkaan omien vahvuuksien ja voimavarojen korostaminen parantaa myös asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutussuhdetta.

Asiakastyöhön hyvin soveltuvia tapoja ovat erityisesti ratkaisukeskeinen työote sekä motivoiva keskustelu/toimintamalli. Kyseiset toimintamallit korostavat asiakasta arvostavaa työotetta ja antavat työntekijälle valmiuksia asiakkaan motivaation vahvistamiseen asiakkaan omista lähtökohdista käsin.

2.7. Mitkä asiat on otettava huomioon ennen asuttamista?

Asumismuodon ratkaiseminen on keskeisessä asemassa muiden kuntoutumista edistävien suunnitelmien ja toimintojen kannalta. Rikosseuraamusasiakkaiden asuttamisessa on hyvä ottaa huomioon, ettei samojen sääntöjen soveltaminen kaikille asiakkaille ole aina mahdollista asiakaskunnan moninaisuuden takia. Jokaisen asiakkaan kohdalla on tärkeää miettiä hänen tilanteeseensa sopiva asumismuoto ja mahdollinen asumisen tukiratkaisu. Tämä on mahdollista silloin, kun paikkakunnalta löytyy erilaisia asumis- ja tukivaihtoehtoja. Eri vaihtoehtoista keskustelu ja mahdollinen tutustuminen asumismuotoon voi lisätä asiakkaan motivaatiota hakeutua esimerkiksi asumisen tukipalvelun piiriin ja edistää sitoutumista toiminnan edellyttämiin sääntöihin.

Alkuhaastattelussa selvitetään asiakkaan tavoite, tuen tarpeet ja voimavarat. On esimerkiksi tärkeää tietää, mil-laisiin asumisen sääntöihin ja asumismuotoon asiakas on valmis sitoutumaan. Asumisen vaihtoehtoja ei välttämättä ole tarjolla monia ja asiakkaan on valittava niistä elämäntilanteeseensa sopivin. Voimavaralähtöinen keskustelu on todettu hyväksi toimintamalliksi asumisvalmiuksien kartoittamisessa.

Usein rikostaustaiset asiakkaat tarvitsevat tukea päihde- ja mielenterveysongelmiin, asunnon siisteyden ja hygienian ylläpitoon, vuokranmaksusta huolehtimiseen ja naapureille aiheutettujen häiriöiden välttämiseen. On tärkeää arvioida asiakkaan asumis- ja tukitarpeet sekä sitoutuminen, jotta sijoitus alusta lähtien toteutuu tarkoituksenmukaisesti (esim. päihdehoidon kautta asumisvalmennukseen ja siitä eteenpäin). Jokaisen asiakkaan kanssa pohditaan, millainen asuminen on hänen etujensa mukaista. Lisäksi monissa asumismuodoissa kannattaa pohtia etukäteen myös sitä, kannattaako tuleva vuokrasopimus tehdä alkuun määräaikaisena vai toistaiseksi voimassa olevana (vuokrasopimuksesta tarkemmin luvussa 3).

Asumispalvelujen työntekijän kannattaa aloittaa työskentely asiakkaan kanssa jo tuomion suorittamisen aikana.

Määräaikainen vuokrasopimus voi mahdollistaa kontaktin ylläpitämisen asiakkaaseen, mutta haittapuolena on asiakkaan kannalta turvattomuus ja epävarmuus vuokrasuhteen jatkumisesta. Toistaiseksi voimassa oleva vuokrasopimus taas lisää asukkaan asumisen turvallisuutta ja helpottaa myös Kela-asioiden hoitoa, mutta se ei välttämättä kiinnitä asiakasta tukeen. Yhtenä vaihtoehtona on tehdä aluksi määräaikainen sopimus, jota on myöhemmin mahdollista jatkaa toistaiseksi voimassaolevana.

Tyypillisesti asumispalveluihin hakeutuminen tapahtuu oman kunnan tai muun sote-toimijan ohjauspalveluiden kautta, jolloin sosiaali- tai terveystoimi arvioi tukiasumisen tarpeen ja tekee tarvittaessa sijoituspäätöksen. Asiakkaan palvelun tarve (tai paikkakunnan palvelutarjonta) taas määrittää sen, sijoitetaanko hänet esimerkiksi keskitettyyn vai hajasijoitettuun tukiasuntoon. Ulkokuntalaisilla, jotka hakeutuvat asumisen tuen palveluiden piiriin, tulee olla oman kunnan sosiaalitoimen sitoumus palvelun maksamisesta. Asuttamisprosessin kannattaa pohjautua moniammatilliseen osaamiseen ja verkostotyöskentelyyn. On tärkeää, että asiakas on osallisena tässä prosessissa. Tilanteen arvioinnissa, suunnittelussa ja päätöstä tehdessä mukana on hyvä olla useita ammatillisia toimijoita, asiakas itse ja tarvittaessa tukihenkilö. Näin voidaan tarjota mahdollisimman laaja-alainen tuki, asiakkaan tarpeita vastaava tuki- ja kuntoutumispolku sekä sitouttaa asiakasta tehtyihin ratkaisuihin.

2.8. Työskentelyn aloittaminen asiakkaan kanssa

Jos mahdollista, asumispalvelujen työntekijän kannattaa aloittaa työskentely asiakkaan kanssa jo tuomion suorittamisen aikana. Asumistilanteen osalta työskentely kannattaa aloittaa 2–6 kk ennen vapautumista. Parhaimmillaan suhdetta ehditään rakentamaan ja vahvistamaan usean tapaamisen kautta.

Vankilasta vapautuminen on erityisen tärkeä nivelvaihe. Ensimmäiset tunnit, päivät ja viikot vankilasta vapautumisen jälkeen ovat tärkeitä kuntoutumisen käynnistymisen ja uusintarikollisuuden ehkäisemisen kannalta. Joissain VAT-verkoston jäsenjärjestöissä on pyritty siihen, että asiakas noudetaan asumisyksikköön jo vankilan portilta. Nouto aamuvarhaisella voi kuitenkin olla normaalien työaikojen puitteissa hankalaa, ja aikataulusta voi yrittää neuvotella vankilan kanssa. Jos etäisyys vankilaan on pitkä, ei portilta nouto ole mahdollista. Portilta noutajaksi voi löytyä myös vertaistoisia (esim. KRIS-järjestön vapaaehtoiset noutavat vapautuvia vankeja portilta useilla paikkakunnilla). Eräissä VAT-verkoston jäsenjärjestöissä toimitaan niin, että työntekijä pyytää asiakasta saapumaan suoraan vankilasta junalla tai bussilla asemalle, jonne häntä mennään vastaan.

Asiakkaan on hyvä keskittyä alussa tärkeimpiin viranomaisasiointeihin ja arjenhallintaa tukeviin asioihin. Tavoitteita ei kannata olla liian monta, vaan on hyvä olla mahdollisimman realistinen. Usein vapautuva haluaa laittaa elämänsä kuntoon ”kertäheitolla” ja tällöin työntekijän on hyvä palauttaa asiakas maan pinnalle ja ohjata kohti realistisia tavoitteita. Elämä siviilissä on yleensä vaikeampaa kuin vankilassa. Asiakkaan oman verkoston ja vertaistuen mukaan saaminen voi osaltaan edistää hänen kuntoutumistaan elämän eri osa-alueilla.

Jokaiselle asumisen tuen asiakkaalle tehdään yksilöllinen asiakas- tai kuntoutussuunnitelma. Se määrittää tuen tavoitteet sekä tukitapaamisten keston ja määrän. Alkuvaiheessa tapaamisia asiakkaan kanssa on hyvä olla tiiviiseen tahtiin. Asiakkaalle on asumisen alkaessa tärkeää kertoa ymmärrettävästi siitä, millaiseen sopimusmuotoon asuminen perustuu ja millaisia käytännön seurauksia sillä voi olla. Esimerkiksi määräaikainen vuokrasopimus vaatii uusimista määräajoin ja uusi vuokrasopimus on tehtävä yhdessä asiakkaan kanssa. VAT-verkoston jäsenjärjestöissä on kokemuksia ikävistä tilanteista, joissa asiakas on kadonnut useiksi viikoiksi työntekijän tavoittamattomiin, eikä määrä-

aikaista vuokrasopimusta päästä tästä syystä uusimaan. Jos asukasta ei tavoiteta, määräaikainen vuokrasopimus päättyy ja asuminen katkeaa, mikä voi tulla asiakkaalle erittäin ikävänä yllätyksenä.

2.9. Asumisen eri vaihtoehdot

Asuntotilanne vaihtelee suuresti eri paikkakunnilla. Joillain paikkakunnilla vuokra-asuntoja voi olla melko hyvin saatavilla, mutta erityisesti pääkaupunkiseudulla vankilasta vapautuvan on vaikeaa saada yksityisiltä markkinoilta vuokra-asuntoa. Asumispaikan valintaan vaikuttavat asiakkaan oma elämäntilanne, tavoitteet ja tarjolla olevat asumisvaihtoehdot.

Vuokra-asuntoa voi hakea vapailta markkinoilta, kunnan vuokra-asuntoyhtiöltä tai eri säätiöiltä ja yhdistyksiltä. Kaikkien rikosseuraamuksesta vapautuvien kohdalla itsenäinen asuminen itse hankitussa vuokra-asunnossa ei kuitenkaan tule kyseeseen. Syynä voi olla pula vuokra-asunnoista (etenkin pääkaupunkiseudulla), luottotietojen puuttuminen, aiemmat asumisen häiriöt (esim. maksamatta jääneet vuokrat kunnan vuokra-asunnossa), puutteelliset asumisen taidot ja kyvyt (esim. asuminen on aiheuttanut häiriöitä naapureille) tai henkilön elämänhistorian aiheuttama leimautuminen.

Ilman vuokra-asuntoa jääville vaihtoehtoja ovat tilapäinen asuminen, tuettu asuminen tai palveluasuminen. Lisäksi moni päätyy majoilemaan tuttavien tai sukulaisten luona. Tilapäinen asuminen tarkoittaa niin sanottua hätämajoitusta esimerkiksi ensisuojaissa. Tuettu asuminen voi tapahtua keskitetyssä asumisyksikössä, jossa on useampia asuntoja ja henkilökuntaa paikan päällä. Vaihtoehtoisesti tuettu asuminen voi tapahtua yksittäisessä eli hajasijoitetussa asunnossa tavallisessa asuintalossa. Tällöin työntekijät toteuttavat asumisen tuen tapaamalla asukasta esimerkiksi tämän kotona. Palveluasuminen on sosiaalipalvelu, johon liittyy asumisen lisäksi kuntoutus- ja terveyspalveluja. (Ks. tarkemmin: Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Kun vuokra-asuntoa ei löydy, moni vankilasta vapautuva henkilö päätyy majoittumaan tuttavillaan tai sukulaisillaan. Osa heistä ei halua vastaanottaa yhteiskunnan tukea, vaan valitsee mieluummin omaehtoisen ratkaisun. Sukulaisten tai tuttavien luona majoilu on harvoin kestävä ratkaisu ja se koetaan yleensä raskaaksi ja epävarmaksi. Lisäksi vanhojen tuttavien luona asuminen voi johtaa nopeasti päihteiden käyttöön ja uusiin rikoksiin.

Suhtautuminen asukkaiden päihteiden käyttöön vaihtelee tuetussa asumisessa. Perinteisesti asumispalveluissa on noudatettu ns. porrasmallia, jossa asukkaalta edellytetään päihteettömyyttä: mikäli päihteettömyys onnistuu, hän pääsee etenemään kohti itsenäisempää asumista. Uudempi tuetun asumisen malli noudattaa asunto ensin -periaatetta, jossa asukas pääsee heti omaan asuntoon omalla, toistaiseksi voimassa olevalla vuokrasopimuksella. Tällöin asumisen jatkumisen tai seuraavaan vaiheeseen etenemisen ehdoksi ei aseteta päihteettömyyttä. Asukas saa autonomisesti päättää omista elämäntavoistaan ja saa halutessaan tukea asumisen onnistumiseen työntekijöiltä.

VAT-verkoston jäsenjärjestöissä vuokra-asuntojen löytymisen rikostaustaisille on koettu niin vaikeaksi, että monet järjestöt ovat alkaneet vuokrata asuntoja yksityisiltä, kunnan vuokratuloyhtiöltä tai esimerkiksi Y-säätiöltä ja välivuokranneet niitä eteenpäin asiakkailleen. VAT-verkoston jäsenjärjestöissä on hyviä kokemuksia välivuokrausmalleista, joihin on yhdistetty tiivis asumisen tuki (kotiin vietävä palvelu mukaan lukien vuokranseuranta) ja mielellään myös mielekäs arjen toiminta (vapaaehtoistyö tai kuntouttava työtoiminta). Välivuokraustoiminnan voi aloittaa pienimuotoisesti vain yhdellä tai kahdella asunnolla, jolloin myös riskien hallinta on helpompaa.

VAT-verkoston jäsenjärjestöissä on hyviä kokemuksia välivuokrausmalleista, joihin on yhdistetty tiivis asumisen tuki.



Esimerkkitapaus 1: Päihteetön asuminen

Suoja-Pirtti ry:n ylläpitämä hoitokoti Sillanpirtti on 49 -paikkainen päihdehuollon kuntouttava asumispalvelu Helsingissä. Sillanpirtti tarjoaa päihteettömän, turvallisen ja asiakasta kunnioittavan tuetun asumisen asuinympäristön päihteettömyyteen pyrkiville asiakkaille. Sillanpirtissä on työntekijöitä paikalla ympärivuorokautisesti.

Useissa tapauksissa on järkevää, että asiakas tulee Sillanpirttiin päihdehoidon kautta. Näin pyritään ehkäisemään päihteisiin retkahtaminen ja sitä kautta asumisen epäonnistuminen. Osalla asukkaista on rikosseuraamustausta.

Hoitokoti Sillanpirtin työskentelyn pohjana on asiakkaan kanssa yhdessä laadittu kuntoutussuunnitelma. Kuntoutussuunnitelmassa määritetään tarkemmin asiakkaan tavoitteet sekä tuen tarpeet. Kuntoutussuunnitelmaa päivitetään yhdessä oman työntekijän kanssa. Asumisjakson tavoitteena on parantaa asiakkaiden toimintakykyä sekä valmentaa itsenäisempään jatkoasumiseen muualla.

Hoitokoti Sillanpirtissä on mahdollisuus osallistua aamuvieritykseen, rentoutusryhmiin, teema-, tunne- sekä korva-akupunktio ryhmiin. Lisäksi Sillanpirtissä kokoontuu AA-ryhmä säännöllisesti.

Asuminen Hoitokoti Sillanpirtissä tapahtuu yhden hengen huoneissa ja pariskunnilla on mahdollisuus yhteiseen huoneeseen. Hoitokoti Sillanpirtin asumiseen sisältyy ruoka sekä mahdollisuus käyttää harrastus- ja vapaa-ajantiloja. Sillanpirtin asumispalvelu on asiakaslähtöistä ja perustuu asiakkaan tuen tarpeisiin. Työskentelyn keskeisiä elementtejä ovat ryhmä- ja yksilökuntoutus.

Hoitokoti Sillanpirttiin hakeudutaan kunnan oman ohjeistuksen mukaisesti. Helsingiläiset hakeutuvat palveluun Helsingin kaupungin päihdepoliklinikoiden kautta. Päihdepoliklinikalta asiakas tarvitsee päihdehuollon sijoituspäätöksen.

Esimerkkitapaus 2: Asunto ensin -asuminen

Työterapinen yhdistys ry:n asumisyksikkö Kotirinne valmistui Kuopion Inkilänmäelle vuonna 2013 vastaamaan pitkäaikaisasunnottomien asumistarpeisiin. Yksikön perustaminen liittyi valtakunnalliseen asunnottomuusohjelmaan. Kotirinne antaa mahdollisuuden asua itsenäisesti sopivin tukitoimin. Osalla asukkaista on rikosseuraamustausta.

Rakennusvaiheessa on kiinnitetty erityistä huomiota paloturvallisuuteen ja asumisviihtyvyyteen. Kerrostalossa on 45 asuntoa, joista 40 kaksiota ja 5 yksiötä. Viihtyisissä ja esteettömissä asunnoissa on lasitetut parvekkeet sekä huoneistokohtaiset vesi- ja sähkömittarit. Yhteisissä tiloissa pohjakerroksessa sijaitsevat saunat, pyykkitupa ja kerhohuone.

Asuminen on tukiasumista. Asukkaalla on oma huoneenvuokralain mukainen vuokrasopimus. Haku asumiseen tapahtuu Kuopion sosiaalitoimen Erityisasumispalveluiden kautta. Asunto Kotirinteellä luo perustan turvalliseen ja rauhalliseen asumiseen, jonka ympärille rakennetaan yksilöllinen, tarpeen mukainen tuki. Tukea ja ohjausta saa mm. päihteettömyyden tukemiseen, siivoukseen, terveydentilan seurantaan ja arviointiin, lääkahoitoon, talouden ylläpitoon, opinto- ja työasioihin sekä asumisongelmien syiden selvittämiseen. Kotirinne tekee paljon yhteistyötä eri verkostojen kanssa.

Yksikkö noudattaa asunto ensin -periaatetta eli se on päihteiden käytön salliva yksikkö. Päihteiden käytön vuoksi vuokrasopimuksia ei siis katkaista, vaan asumisessa noudatetaan normaaleja kerrostaloasumisen sääntöjä. Kotirinteen ohjaajat tukevat asukkaita eri keinoin päihteettömyyteen. Asukkaille on tarjolla ryhmätoimintaa ja retkiä asukkaiden toiveet huomioiden. Yhdistyksellä on myös asukkaiden käyttöön kolme kausikorttia Kalpan, Kupsin ja Welhojen peleihin. Joka-aamuissa yhteisissä aamupalaverieissa suunnitellaan päivän ohjelmaa.

2.10. Päihdeongelma ja retkahdukset

Päihdeongelmaisen henkilön on usein vaikea selviytyä itsenäisestä asumisesta. Riski epäonnistumiseen on suuri ja se voi johtaa ongelmien syvenemiseen. VAT-verkoston ammatilaisten kokemusten mukaan päihdeongelmainen vapautuva vanki onnistuu asumisessaan paremmin keskitetyssä asumisessa, jossa on tarjolla tiivistä asumisen tukea.

Hallitusti, suunnitelmallisesti ja asteittain tapahtuva asuttaminen on päihdeongelmaisen vangin kannalta toimivin vaihtoehto. Työntekijän on myös hyväksyttävä se, ettei osa asiakkaista ole ainakaan työskentelyn alussa valmis elämänmuutokseen. Heillekin on kuitenkin tarjottava inhimillinen tapa asua ja elää.

Päihteettömässäkin asumisessa päihteiden käyttöön retkahtaminen vapautumisen jälkeen on tavallista, koska retkahdukset kuuluvat päihderiippuvuuden luonteeseen. Retkahduksista kannattaa puhua jo ennakoon asiakkaan kanssa ja käydä läpi retkahduksen ehkäisyttekniikoita. Asiakkaan kanssa on tärkeää keskustella vertaistukiryhmistä ja siitä, mitä asiakas voi itse tehdä, jos retkahtaa, ja mitä hän toivoo työntekijän tekävän. Retkahdusta voi pitää oppimiskokemuksena ja sitä kannattaa käsitellä ammatillisesti. Työntekijälle asiakkaan retkahdus voi olla työskentelyn tavoitteellisuuden kannalta pettymys. Asiakkaan retkahdusta ei kannatta ottaa henkilökohtaisesti tai lannistua siitä. Retkahtanutta asiakasta ei pitäisi jättää yksin ja tuomitsevaa asennetta kannattaa välttää. Retkahdus voidaan parhaassa tapauksessa käyttää hyödyksi päihdeongelman käsittelyssä ja kuntoutumisessa, jos sen äärelle pysähdytään ja asiaa käsitellään heti kun siihen on mahdollisuus.

Vaikka asiakas asuisi asunto ensin -periaatetta noudattavassa ja päihteiden käytön sallivassa asumisyksikössä, päihteiden käytöstä, retkahduksista ja niiden ehkäisystä keskusteleminen voi silti olla mielekästä. Osa asiakkaista tavoittelee

päihteiden käytön vähentämistä tai lopettamista myös päih-teet sallivissa asumismuodoissa. Tällöin päihteiden käytön ja retkahdusten käsittely tukee asiakkaan elämänhallintaa.

VAT-verkoston ammattilaisten kokemusten mukaan on tavallista, että asiakas retkahtaa vähän ennen koevapauden päättymistä tai pian sen päätyttyä. "Huuma" lähestyvästä vapaudesta voi saada addiktion aktivoitumaan. Tällainen prosessi alkaa tiedostamatta ja sitä onkin vaikea käsitellä järjellä. Näissäkin tilanteissa työntekijä voi hyödyntää erilaisia retkahduksen ehkäisytekniikoita. Ammattilaisen on hyvä ottaa aktiivisesti puheeksi riskit ja mielihalut eli herätellä tietoisuutta vapautumisen mukanaan tuomista tunteista. Koevapaudessa olevien kohdalla asumisen tuessa on tärkeää kuljettaa mukana päihteettömyyttä tukevia elementtejä, jotta asiakkaan mahdollisuudet suorittaa koevapaus ilman retkahduksia kasvavat.

Päihdeongelmista kärsivän riskitilanteet liittyvät sekä positiivisiin että negatiivisiin muutostilanteisiin. Retkahduksen voivat laukaista esimerkiksi muutto omaan asuntoon, parisuhteen alkaminen tai päättymisen tai lasten huoltajuuskysymykset.



Esimerkkitapaus 3:**Kokonaisvaltainen päihdekuntoutusjatkumo vankilasta siviiliin**

Turun vankilassa on rakennettu päihdekuntoutujille tiiviitä kuntoutusjatkumoit vankilasta siviiliin Silta-Valmennusyhdistys ry:n kanssa. Turun vankilassa toimii päiheteetön, 7-paikkainen yhteisökuntoutusosasto. Kuntoutusajat vaihtelevat n. 6–12 kuukauden välillä. Osaston viikko-ohjelma muodostuu monenlaisista ryhmämuotoisista toiminnoista. Kuntoutujat tutustuvat jo vankila-aikana 12 askeleen ryhmään ja heitä tuetaan kiinnittymään 12 askeleen ohjelmaan.

Vankilan kuntoutukseen on haettu mallia esim. Silta-Valmennusyhdistys ry:stä, joka myös toimii monen vangin jatkokuntoutuspaikkana. Tarkoituksena on, että vankilassa aloitettu kuntoutus voi jatkua samanmuotoisena vielä siviilissä. Suuri osa Turun vankilan yhteisökuntoutusosaston vangeista jatkaa Käyrän avovankilan yhteisökuntoutukseen, mutta osa jatkaa Turusta suoraan siviiliin. Vapautuminen Turusta ja Käyrästä pyritään järjestämään koevapauden kautta.

Käyrän ja Turun vankilan kuntoutuksesta vapauduttaessa päihdekuntoutus jatkuu usein Silta-Valmennuksen palveluiden piirissä. Silta-Valmennuksen kuntoutukseen tullaan myös muista vankiloista. Silta-Valmennus tarjoaa Tampereelle ja lähialueille vapautuville kokonaisvaltaista tukea: tuettua asumista, päihdekuntoutusta ja työllistymistä edistäviä toimia. Silta-Valmennuksen Asunto-Sillan tuetussa asumisessa asukkaat asuvat hajasijoitetuissa vuokra-asunnoissa ja asumisohjaaja tapaa asukasta alkuun joka viikko.

Työskentelyn tavoitteena on turvata asumisen onnistumisen ja valmentaa asiakasta itsenäiseen vuokra-asumiseen. Silta-Valmennusyhdistys ry:llä on Tampereella RAY:n tuella hankittuja omistusasuntoja ja yksityiseltä välivuokrattuja

asuntoja. Jatkoasuntojen osalta tehdään yhteistyötä Tampereen Vuokratalosäätöön (VTS), Tampereen vuokra-asunnot Oy:n ja yksityisten vuokranantajien kanssa.

Malli on koettu toimivaksi. On erittäin tärkeää, että vankilassa aloitettu päihdekuntoutus jatkuu samassa muodossa mahdollisimman pitkään ja että tarjolla on myös asunto ja asumisen tukea. Varsinaisen päihdekuntoutuksen päättyessä kuntoutujalla on edelleen käytössään 12 askeleen ryhmien tuki.

2.11. Kohti itsenäistä asumista

Tuetussa asumisessa tuen kestoa on suositeltavaa arvioida yksilöllisen tarpeen mukaan. Tukipalvelun rahoittaja määrittää sen, miten usein tuen tarvetta arvioidaan. Arviointi voi tapahtua esimerkiksi kolmen kuukauden välein.

Itsenäiseen asumiseen siirtyminen voi olla mahdollista, kun asiakas itse on siihen valmis ja keskitetyssä asumispalveluyksikössä tai hajasijoitetussa tukiasumisessa on nähty, että asiakas suoriutuu vuokramaksusta ja osaa asua aiheuttamatta häiriöitä tai vaaratilanteita. Myös asiakkaan verkoston tulee puoltaa itsenäisempään asumiseen siirtymistä. Säännöllisten kotikäyntien avulla asumisohjaajalla on ollut tilaisuus tarkistaa, osaako asiakas huolehtia asunnosta. Työntekijän on tärkeää opastaa asukasta asunnosta huolehtimiseen ja esimerkiksi paloturvallisuuteen sekä vesivahinkojen välttämiseen.

Itsenäiseen asumiseen siirtymiseen on hyvä valmistautua yhdessä asiakkaan kanssa. Toisinaan asukas olisi jo valmis siirtymään itsenäiseen asumiseen, mutta paikkakunnalta ei valitettavasti löydy asuntoa. Kaikissa tilanteissa asukkaan ei ole esimerkiksi hajasijoitetussa asumismuodossa mahdollista jatkaa asumista kyseisessä asunnossa, vaikka periaatteessa asunto voisi siirtyä tukiasumisjakson jälkeen

asukkaan asunnoksi. Vuokranantajan kannalta syynä voivat olla asukaskierron ylläpitoon liittyvät tekijät.

Muuttovaiheessa asiakas voi alkaa yllättäen käyttäytymään niin, että asuminen omassa asunnossa ei onnistukaan. Muutto voi herättää turvattomuuden tunteita. Työntekijän on hyvä työstää muuttamiseen liittyviä tunteita asiakkaan kanssa etukäteen esimerkiksi kysymällä, millaisia huolia itsenäiseen asumiseen liittyy. Työntekijä voi auttaa asiakasta uuteen tilanteeseen sopeutumisessa myös käymällä läpi, mitä asiakas jatkossa tekee, kun on yksin kotona: millainen päivärytmi hänellä on ja miten päivät saa kulumaan (onko edessä koulutus, työharjoittelu, palkkatuki tai vapaaehtois-työtä). Verkostoakin on hyvä luoda jo ennakoon oman asunnon ympärille tutustumalla esimerkiksi harrastus- ja vertaistukimahdollisuuksiin.

Monilla asiakkailla suhteet omaisiin ovat katkenneet. Jos suhteiden luominen uudelleen on mahdollista, se on hyvä tehdä asteittain ja hitaasti. Tyypillisesti asiakkaan läheiset ovat menettäneet luottamuksensa häneen, joten luottamuksen saaminen takaisin kestää aikansa. Apuna voidaan käyttää esimerkiksi verkostokarttaa.

Asiakkaan voi olla tuen päättyessä vaikea irrottautua työntekijästä, joten irrottautuminen tulee tehdä asteittain ja asias- ta kannattaa jutella asiakkaan kanssa. Työntekijänkin voi olla vaikea irtautua asiakkaasta, mikä on hyvä tiedostaa. Mikäli mahdollista, joskus voi olla mielekästä jättää asiakkaalle paluumahdollisuus. Työskentelyn päätöksen ei tarvitse olla ehdoton, vaan asiakkaalle voi kertoa mahdollisuudesta palata tuettuun asumiseen, mikäli itsenäinen asuminen kriisiytyy ja tuen tarve kasvaa.

Lue lisää

Asumispalveluista ks. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014), erityisesti 21 §:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Asiakkaan tietojen luovutuksesta ks. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, erityisesti 16 §:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Asunto ensin -periaatteesta ja laatusuosituksista:
<http://asuntoensin.fi/tietoa/asunto-ensin/asunto-ensin-periaatteet/>
<http://asuntoensin.fi/aineistopankki/asunto-ensin-laatusuositukset/>

Granfelt Riitta 2013: Asumissosiaalinen työ rikosseuraamusalalla. Lähtökohtana desistanssi ja asumissosiaalinen työ. Teoksessa Susanna Hyväri ja Sakari Kainulainen (toim.): Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Diak-ammattikorkeakoulu, tutkimuksia 39, Helsinki. S. 209–228
<https://www.theseus.fi/handle/10024/140358>

Oksanen Jukka: Motivointi työvälineenä, 2014.

Päihderetkahdusten ehkäisystä:
https://www.paihdelinkki.fi/sites/default/files/retkahduksen_ehkaysyn_kasikirja.pdf

Rikostaustaisten raha-asioiden ja velkojen hoitamisesta:
<https://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/erilaiset-elamantilanteet/rikostaustaisen-raha-asiat-ja-velat>

Sosiaalityötä muurien sisä- ja ulkopuolella. Ammattilaisten näkemyksiä vankien parissa tehtävästä sosiaalityöstä. Toim. Janika Lindström & Kristiina Kuparinen. Laurea Julkaisut 85, 2017.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/136745/Laurea%20julkaisut%2085.pdf?sequence=4>

Waltzer Katariina 2017: Rikoksen uusijan elämänkulku: Hyvinvoinnin ja syrjäytymisen polut. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2596-1/

3. Vuokrasuhteen hallinnointi

3.1. Erilaiset asumisen muodot

Tavanomainen vuokra-asuminen perustuu huoneenvuokralakiin, joka määrittelee vuokralaisen ja vuokranantajan oikeudet ja velvollisuudet. Myös tuettu asuminen voi perustua huoneenvuokralakiin. Tällöin asumisen tuki on asumisen lisäksi tuotettava sosiaalipalvelu, ja tuki tuotetaan erillistä palvelumaksua vastaan.

Asumispalveluita järjestetään sosiaalipalveluna, johon sisältyy asuminen. Asumisen maksaa asukkaan kotikunta ja asumiseen vaaditaan kotikunnan tai vastaavan sote-toimijan maksusitoumus. Esimerkiksi päihdehuollon kuntouttavissa asumispalveluissa asuminen on yleensä maksusitoumusperustaista (perustuu vuorokausihintaan) eikä asumisesta solmita vuokrasopimusta. Asumispalvelun tuottaminen, toiminta ja asiakkaan oikeudet perustuvat edellä mainitussa tilanteessa sosiaalihuoltolakiin.

Asunto ensin -mallin mukainen tukiasuminen on puolestaan huoneenvuokralain mukaista asumista. Asukkaalla on oma vuokrasopimus ja vuokralaisen oikeudet. Asunto ensin -mallissa asukkaalta ei edellytetä päihteettömyyttä tai halua kuntoutua.

3.2. Vuokrasuhteen alkaessa

Vuokrasopimus ja vuokravakuus

Vuokrasopimus voi olla voimassa toistaiseksi tai se voi olla määräaikainen. Toistaiseksi voimassa olevan vuokrasopimuksen voi irtisanoa milloin tahansa. Sen voi tehdä vuokralainen tai vuokranantaja. Siinä tapauksessa vuokrasuhde loppuu heti, kun irtisanomisaika on kulunut umpeen.

Määräaikainen vuokrasopimus on voimassa määräajan loppuun asti ja asunnon vuokraamisesta täytyy tehdä uusi so-

pimus, jos vuokralainen jatkaa asumista asunnossa määräajan jälkeen. Määräaikaisen vuokrasopimuksen voi vuokranantajan puolelta irtisanoa ennen määräajan päättymistä vain, mikäli irtisanomisesta on sovittu vuokrasopimuksessa tai irtisanomiselle on laissa mainittuja erityisiä perusteita. Tuetussa asumisessa määräaikaisen sopimuksen irtisanominen ennen määräajan päättymistä on erittäin vaikeaa. Vuokrasopimus voi monissa tuetun asumisen muodoissa olla aluksi määräaikainen ja vaihtua tietyn ajan jälkeen sopimukseksi, joka on toistaiseksi voimassa.

Määräaikaisia vuokrasopimuksia solmittaessa on huomioitava, että jos vuokrasuhteesta sovitaan useammin kuin kahdesti peräkkäin saman vuokralaisen kanssa enintään kolmen kuukauden määräajaksi, vuokrasopimus on määräaikaa koskeva ehtoista huolimatta toistaiseksi voimassa oleva.

Vuokranantajalla ei ole oikeutta päästä asuntoon vuokra-aikana, jos siihen ei ole erityistä syytä. Vuokralaisen täytyy päästää vuokranantaja asuntoon, jos asuntoa pitää korjata tai jos asunnon huoltoa täytyy valvoa. Vuokranantajan täytyy kuitenkin sopia vuokralaisen kanssa siitä, milloin asuntoon voi tulla.

Vuokravakuus (käytetään myös nimityksiä vakuus, takuuvuokra ja vuokratakuu) on vuokranantajan pyytämä vakuus, joka maksetaan yleensä ennen avainten luovuttamista asuntoon. Vakuutena voidaan käyttää esimerkiksi Kelan maksusitoumusta. Vuokranantaja saa kirjallisen lupauksen, että mikäli vuokralainen ei huolehdi velvoitteistaan, maksusitoumuksen antaja maksaa aiheutuneet vahingot.

Maksamatta jäänyt vakuus on riittävä peruste vuokrasopimuksen purkamiselle. Vuokravakuuden suuruus on yleensä 1–3 kuukauden vuokraa vastaava summa. Vuokranantaja ei saa pyytää yli kolmen kuukauden vuokraa vastaavaa vakuutta.

Vakuus on sen varalta, jos vuokralainen ei huolehdi vuokran maksusta tai aiheuttaa asuntoon vaurioita. Näin ollen vuok-

ranantajalla on oikeus käyttää vuokravakuutta vahinkojen kattamiseen. Vuokranantaja ei kuitenkaan voi vähentää asunnon normaalia kulumista vuokravakuudesta. Asunnon normaali kuluminen pitää sisällään esimerkiksi seiniin tehdyt reiät taulujen tai huonekalujen kiinnittämiseksi. Jos vakuus ei ole riittävä tappioiden kattamiseen, vuokranantajalla on oikeus periä vuokralaiselta loputkin vahingosta aiheutuneet kustannukset. Vuokrasopimuksessa kannattaa puhua nimenomaan vakuudesta, koska se käsittää muutkin vuokranantajalle aiheutuvat kustannukset kuin pelkät maksumattomat vuokrat.

Kotivakuutusta varten vakuutusyhtiöltä haetaan tarjous kotivakuutuksesta. Kelasta anotaan maksusitoumus kotivakuutusta varten saatua vakuutustarjousta vastaan. Kelalle perustellaan maksusitoumuksen tarve. Esimerkiksi kun asiakkaalla on luottohäiriömerkintä, hän ei voi saada kotivakuutusta ilman Kelan maksusitoumusta.

Asunnon tarkastus ja tarkastuslista

Uuden vuokrasuhteen alkaessa asuntoon tehdään kunto-tarkastus, jossa uusi asiakas on paikalla. Yhdessä asukkaan kanssa käydään läpi, onko asunnossa jotain, mikä vaatisi korjausta. Samalla on hyvä käydä läpi, miten tulee toimia tilanteessa, jossa asiakas huomaa vian tai on itse vahingoittanut kiinteistöä. Asiakas on tutustutettava vastuunjako-taulukkaan, jotta on selvää, mitkä osa-alueet ovat kenenkin vastuulla.

Asunnon varustelusta riippuen on syytä pohtia, onko esimerkiksi kalustelista tarpeellinen väline huoneiston irtaimiston kunnossapidon seuraamiseksi.

Sopimusten allekirjoitus

Vuokrasopimusta allekirjoitettaessa asiakkaan kanssa tulee käydä läpi vuokrasopimus kohta kohdalta. Mikäli kyse on tuetusta asumisesta, työntekijän tehtävä on tuolloin käydä asiakkaan kanssa läpi tukiasuntosäännöt. Vuokrasopimuksen oheen on suositeltavaa liittää tukiasuntosäännöt, laki asuinhuoneiston vuokrauksesta ja sopimus tuetusta asumisesta. Työntekijä huolehtii, että asiakas on ymmärtänyt sopimuksen ja sääntöjen sisällön. Samalla työntekijän tulee huolehtia, että asiakas tekee ilmoituksen muutosta isännöitsijälle ja/tai huoltoyhtiöön, sekä maistraattiin ja postiin.

Kun allekirjoitetaan vuokrasopimus, on tärkeää muistaa myös seuraavat asiat:

- Kelan vuokravakuutta on haettu jo ennen vuokrasopimuksen allekirjoittamista
- Osoitteenmuutos maistraattiin ja postiin
- Asumistukihakemus Kelaan
- Toimeentulotukihakemus (Kela)
- Asiakkaan sähkösopimus
- Selvitellään mahdollisuutta kotivakuutukseen
- Lisäksi tehdään sosiaalitoimelle muuttoavustushakemus tarvittaviin huonekaluihin yms.



Asumistukihakemus laitetaan vireille Kelassa. Liitteenä hakemuksessa tulee olla vuokrasopimus, tosite viimeksi maksetusta vuokrasta (jos vuokraa on jo maksettu) tai vuokralasku ja talonkirjaote. Asumisen sujuvuuden kannalta vuokranantajan ja palveluntarjoajan kannalta paras vaihtoehto on yleensä se, että asumistuki maksetaan suoraan palveluntuottajalle. Tämä edellyttää hakijan eli asukkaan suostumusta. Myös perustoimeentulotukea haetaan Kelasta. Harkinnanvaraista (täydentävää tai ennaltaehkäisevää) toimeentulotukea haetaan kunnan sosiaalitoimesta.

Vuokranantajan tai palvelun tuottajan on mahdollista ottaa lisäturvaksi huoneistoturvavakuutus.

Uuden asukkaan kanssa

Vuokrasopimuksen allekirjoituksen ja etuuksien vireillepäämisen lisäksi asiakkaan on tehtävä sähkösisopimus sekä hankittava kotivakuutus. Kotivakuutus maksaa noin 70 euroa/vuosi. Usein asiakas ei kuitenkaan voi saada kotivakuutusta. Asiasta tulee keskustella asiakkaan kanssa ja huomioida, miten palvelua tarjoava taho on vakuuttanut kiinteistön. Vuokranantajan tai palvelun tuottajan on mahdollista ottaa lisäturvaksi huoneistoturvavakuutus.

Eriyisesti alkuvaiheessa on tärkeää varata hyvin aikaa asiakkaalle. Asiakaan tuen tarvetta arvioidaan arjessa ja tarjoudutaan mukaan esimerkiksi virastokäynneille, vaikka asiakas ei sitä suoraan pyytäkään. Asiakas on hyvä tutustua myös tuettuun asumiseen ja sen sisältöön kokonaisvaltaisesti. Tähän on suositeltavaa kehittää työvälineeksi organisaation sisäinen, kohdekohtainen tuetun asumisen opas asumisohjaajille.

Tutustuta uuteen asuntoon muuttava asiakas uuden asunnon taloyhtiön tiloihin ja sääntöihin. Talonyhtiön tilojen lisäksi asiakkaan on tärkeä tutustua lähiseutuun ja sitä ympäröiviin palveluihin sekä toimintoihin, kuten virastoihin, julkiseen liikenteeseen, kirjastoon, uimahalliin ja muihin palveluihin.

Asuntokansion tarkoitus ja sisältö on selostettava asiakkaalle selkeästi. On hyvä keskustella asiakkaan kanssa asuntokansion sisällöstä ja asumisen säännöistä, jotta tieto välittyy tarkoitetulla tavalla asiakkaalle. Asuttamisen prosessiin on hyvä ottaa mukaan alueen sosiaalityöntekijä tukemaan tilannetta.

Asiakkaan vuokranmaksua on tärkeää seurata tiiviisti. Räsivuoikiin kannattaa puuttua nopeasti ja tehdä tarvittaessa maksusuunnitelma. Näin varhainen puuttuminen on vielä mahdollista ennen kuin vuokratästin hoitaminen muuttuu vaikeaksi.

Avainprotokolla

Huoneistoa vuokrattaessa vuokranantajan tulee luovuttaa vuokralaiselle riittävä määrä avaimia. Avaimia pitää olla käytössä vähintään yhtä monta kuin huoneistossa on asukkaita. Avainten luovutuksesta ja palautuksesta kannattaa tehdä kuitti, josta ilmenee luovutettujen avainten lukumäärä allekirjoituksineen sekä päivämäärineen. Asukasta on hyvä muistuttaa, että avaimia pitää muistaa käsitellä huolellisesti, eikä niihin pidä laittaa mitään tunnisteita kuten nimeä tai osoitetta. Avaimia ei saa myöskään luovuttaa ulkopuolisen käyttöön. Huomioi kuitenkin, että asuminen tarjoajalla on oltava vähintään yhdet avaimet asuntoon. Tämä riippuu tietenkin tarjotusta tuetun asumisen muodosta.

Vakuutukset

Yleisimpiin kiinteistön vakuutuksiin sisältyy turva palon, luonnonilmiöiden, vuodon, murron ja ilkivallan sekä talotekniikan rikkovahinkojen varalta. Kiinteistövakuutukseen voidaan liittää myös turvaa vastuu- ja oikeusturvariskien sekä vuokratuottomenetysten varalta. Jokainen vakuutusmuoto sisältää sille ominaiset vakuutusehdot, jotka tulee huomioida kokonaisuutta rakentaessa.

Kiinteistövakuutuksen laajaan turvatasoon voidaan liittää ns. lisävakuutus äkillisten ja ennalta arvaamattomien vahinkojen varalta (All Risk -laajennus). Tällöin vakuutuksesta korvataan myös sellaisia äkillisiä ja ennalta-arvaamattomia vahinkoja, joita ei korvattaisi ehdoissa mainittujen ilmiöiden perusteella. Tällainen vahinko voi olla esimerkiksi asukkaan nukahtaminen suihkuun. Tavanomainen perusvakuutus ei korvaa tällaisia vahinkoja, koska kysymyksessä ei ole lvi-laitteen rikkoutuminen, vaan auki jääneen hanan aiheuttama vuoto. Vakuutusyhtiön kanssa on hyvä tehdä riskikartoitus ja neuvotella, mitä vakuutukseen tulisi sisällyttää vakuutuksen kohteen erityispiirteet huomioiden.



Ympäristöministeriön Riskivakuutus -hankkeessa (2016–2017) on rakennettu yhdessä vakuutusalan kanssa uusi vakuutustuote, joka mahdollistaa kotivakuutuksen kaltaisen vakuutusturvan luottotietonsa menettäneelle asunnon hakijalle. Vakuutuksella edistetään myös vuokranantajien riskien hallintaa. Hankkeessa on kehitetty uusi vakuutustuote, huoneistoturvavakuutus, jota on kokeiltu loppusyksystä 2016 alkaen noin 2000:ssa yleishyödyllisten vuokranantajien ja palvelutuottajien omistamassa tukiasunnossa.

Vastuujakotaulukot

Vastuujakotaulukot ovat sitä varten, että asiakkaalle on selvää, mikä on kunkin osapuolen vastuualueella. Vastuujakotaulukon tulee vastata kiinteistön tarpeita ja rakenteita.

3.3. Vuokrasuhteen ylläpito

Tukiasumisessa on keskeistä asumisen seuraaminen vuokrasuhteen aikana. Seuranta toimii asunnottomuuden ennaltaehkäisyä. Välineitä ovat säännölliset kotikäynnit asunnon kunnon tarkistamiseksi, asukkaan tapaamiset sovituin välein ja vuokranmaksun seuranta. Asumisen aikana saattaa ilmetä monenlaisia asioita, jotka tuottavat riskejä asumiselle. Usein kyse voi olla asukkaan osaamattomuudesta tai esimerkiksi päihdekuntoutujan retkahduksesta, jolloin asiat jäävät hoitamatta. Tarve kuntoutukselle tai sosiaaliselle tuelle voi ilmetä muun muassa vuokranmaksun laiminlyöntinä tai toistuvina vesivahinkoina.

Asunnon kuntoa on hyvä seurata kotikäyntien yhteydessä. Erityisiä riskikohteita ovat paloturvallisuus ja kylpyhuoneiden kalusteet sekä kylpyhuoneen lattialla säilytettävä tavara, joka voi aiheuttaa vesivahinkoriskin.

Tukiasumista järjestävän tahon kannattaa luoda vuokranmaksun seurantaan tapa, jolla vuokranmaksua seurataan kuu-kausittain. Välitön reagointi helpottaa huomattavasti tilanteen selvittelyä ja ehkäisee vuokravelan kasaantumista. Velkojen osalta kannattaa tehdä heti maksusuunnitelma.

3. 4. Asumisen erityistilanteet ja kriisit

Tiedonkulku

Tukiasuntojen asukkaiden toiminnasta saattaa aiheutua joskus häiriötä muille taloyhtiön asukkaille. Viesti tulee usein joko muilta asukkailta suoraan tukiasunnon omistajalle ja tukiasumista järjestävälle taholle tai asukkaat valittavat tapahtumista isännöitsijälle.

Häiriötilanteissa on hyvä selvittää, millaisesta häiriöstä on kyse, sekä milloin ja mihin kellonaikaan häiriö tapahtui. Asia tulee selvittää asukkaan kanssa. Joskus pelkkä keskustelu auttaa, erityisesti jos kyse on ollut asukkaan osaamattomuudesta. Häiriöt ovat saattaneet aiheutua ulkopuolisten toimesta, jolloin niihin ei voida vaikuttaa ja ilmoittajaa voi kehottaa ottamaan yhteyttä poliisiin.

Taloyhtiölle tai isännöitsijälle ei voida antaa tietoja yksittäisistä asukkaista, mutta tilannetta rauhoittaa usein pelkkä tieto yleisistä toimintatavoista ja siitä, että häiriöt otetaan aina asukkaiden kanssa puheeksi.

Kaikkia tilanteita ei voida ennakoida. Viestintäsuunnitelma on tärkeää laatia mahdollisten kriisitilanteiden varalle siten, että tiedonkulusta organisaatiossa on sovittu ennakoimattomissakin tilanteissa. Viestintä oman organisaation ulkopuolelle on erityisen tärkeää, mikäli tukiasunnot leimautuvat muiden asukkaiden silmissä.

Asumisen erityis- ja häiriötilanteita

Tyypillisiä häiriötilanteita ovat:

- asukkaan aiheuttama melu tai muu häiritsevä käyttäytyminen
- hajuhaitat
- vesivahingot ja tulipalot ja toistuvat murrot taloyhtiön yhteisissä tiloissa



Usein häiriöt ovat yhteydessä päihteidenkäyttöön tai mielenterveysongelmiin. Kussakin tapauksessa on tehtävä arvio sekä asukkaan tilanteen korjaamiseksi, ympäristölle aiheutuvien haittojen rajaamiseksi ja omaisuusvahinkojen rajaamiseksi. Ympäristölle aiheutuvien haittojen rajaaminen on tärkeää myös vähäisimmissä häiriöissä. Näin voidaan välttää tukiasunnon leimautuminen, mikä vaikeuttaa myös tulevien asukkaiden asumista. Asumisen sisältöpalvelujen tuottajan on tärkeää tehdä asuntokohteissa ja niiden lähiympäristöissä ns. ympäristötyötä eli pitää yhteyttä naapurustoon.

Suurempien vahinkojen, kuten tulipalojen, seurausten minimoimiseksi vakuutukset ovat tärkeitä. Vakuus on ainakin isompien vahinkojen sattuessa ensisijainen korvaus.

Naapureita häiritsevä käytös, melu tai häiritsevien vieraiden kulkeminen asunnolla aiheuttaa huolta naapurustossa ja näissä tilanteissa häiriön selvittämisen lisäksi on tärkeää viestiä taloyhtiölle ja naapurustolle, että tilanne on hoidossa. Vaikka tietoja yksittäisen asukkaan asioista ei voi antaa, tiedottaminen yleisistä toimintatavoista häiriötilanteissa vähentää epä tietoisuutta ja rauhoittaa naapurustoa.

Hajuhaitat ilmenevät usein naapureiden havaintojen perusteella. Usein kyse on saattaa olla epäsiisteydestä. Oman riskinsä aiheuttavat tilanteet, joissa vuokralainen kerää asuntoon huomattavat määrät ylimääräistä tavaraa, jolloin tavarann määrä aiheuttaa suuren palokuorman ja siten paloturvallisuusriskin. Näihin tilanteisiin on reagoitava välittömästi, mutta tilanteen purkaminen voi olla työlästä.

Luteiden sekä muiden tuholaiden ja loisten hävittäminen on hyvä antaa ammattilaisten hoidettavaksi. Omatoiminen myrkyttäminen saattaa vain pitkittää tilannetta. Asunnossa ei ole suotavaa oleskella myrkytyksen aikana. Tällaisissa tilanteissa on myös aina oltava yhteydessä taloyhtiön isännöitsijään, jotta tuholaiden levinneisyys voidaan tarkistaa myös muiden asuntojen osalta.

Viimeistään silloin, kun asiakkaiden asumisesta aiheutuu häiriöitä naapurustossa, on tärkeää tehdä ympäristötyötä naapuruston kanssa. On esim. tärkeää, että naapurusto tietää, mihin voivat olla yhteydessä häiriötilanteissa. Monesti ympäristötyötä kannattaa tehdä etukäteen ja ennaltaehkäisevästi jo ennen kuin häiriöitä on aiheutunut.

Keskeytykset asumisessa

Asumisen häiriötilanteiden ohella erityiskysymyksiä asumisessa aiheuttavat erilaiset keskeytykset asumisessa. Näitä tilanteita aiheuttavat erimerkiksi lyhyet vankeustuomiot tai katkaisu- ja päihdehoitojaksot. Näistä tilanteista joudutaan yleensä neuvottelemaan tapauskohtaisesti, mutta tukipalvelun maksajilla on yleensä käytänteitä, joiden mukaan palvelumaksujen maksamista rajataan keskeytysten aikana.

Jos vuokrasopimus on voimassa ja asiakas lähtee suorittamaan tuomiota tai esimerkiksi päihdekuntoutukseen, Kela voi maksaa asumistukea kuuden kuukauden ajan. Jos asiakas saa toimeentulotukea, Kelassa voidaan vastaavasti huomioida vuokran omavastuu kuuden kuukauden ajalta. Asia on tärkeää tarkistaa Kelasta. Jos tuomio on vähän yli kuusi kuukautta, kunnan sosiaalitoimen työntekijän kanssa voi keskustella vuokranmaksusta keskeytyksen aikana. Kun asiakassuhde sosiaalityöhön on luotu, avun pyytäminen ja vastaanottaminen ovat muutostilanteissa helpompia ja asiakas tietää, keneen olla yhteydessä.

Varoitukset ja vuokrasuhteen purku

Mikäli asuminen aiheuttaa häiriöitä taloyhtiössä ja häiriöt ovat vakavia, niihin on puututtava keskustelun lisäksi virallisemmillä keinoilla, joita on muun muassa varoituksen antaminen. Ongelmien jatkuessa saatetaan joutua toteuttamaan häätö käräjäoikeuden päätöksellä. Häätöön saatetaan päätyä myös vuokravelan vuoksi.

Varoituksen kirjoittaa joko taloyhtiön isännöitsijä hallituksen puolesta tai vuokranantaja. Esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiön antamista varoituksista vastaa asumispalvelupäällikkö.

Varoituksessa ilmoitetaan, että mikäli häiriöt jatkuvat, vuokrasuhde voidaan päättää. Varoitus annetaan kirjallisesti ja sen toimittaa perille haastemies tai isännöitsijä henkilökohtaisesti todistajan läsnä ollessa tai postin kautta saantitodistuskirjeenä. Tärkeää on, että varoituksen perille toimitus voidaan todistaa, jos vastaanottaja myöhemmin kiistäisi saaneensa sen.

Yleinen uskomus on, että huoneiston hallintaanotto ja asukkaan häätö edellyttävät kolmea varoitusta. Todellisuudessa jo yksi varoitus riittää, jos asukas sen saatuaan jatkaa häiritsemistä. Häätöön ja vuokrasuhteen päättämiseen täytyy kuitenkin olla lainmukaiset perusteet. Vuokralaisen lakiin kirjatut oikeudet ovat vahvat, joten vuokranantajan on oltava tietoinen lain sisällöstä.

Vuokranantajalla on oikeus vuokrasopimuksen purkamiseen:

- jos vuokralainen laiminlyö vuokran säädetyssä tai sovitussa ajassa
- jos vuokraoikeus siirretään tai huoneisto tai sen osa muutoin luovutetaan toisen käytettäväksi vastoin lain säännöksiä
- jos huoneistoa käytetään muuhun tarkoitukseen tai muulla tavalla kuin vuokrasopimusta tehtäessä on edellytetty
- jos vuokralainen viettää tai sallii vietettävän huoneistossa häiritsevää elämää
- jos vuokralainen hoitaa huoneistoa huonosti
- jos vuokralainen huoneistossa rikkoo, mitä terveyden tai järjestyksen säilyttämiseksi on säädetty tai määrätty.

Vuokrasopimuksen purkaminen edellyttää yleensä varoitusta, mutta joissain tapauksissa vuokrasuhde voidaan purkaa ilman varoitusta. Lähtökohtaisesti aina keskustellaan, varoitetaan ja sitten vasta puretaan. Vuokrasopimusta ei voi purkaa ilman

kirjallista varoitusta, kun purkuperusteena on käyttötarkoituksen ja sopimuksen vastainen käyttö, häiritsevä elämä, huoneiston huono hoito tai terveys- ja järjestysmääräysten rikkominen. Varoitusta ei tarvitse toimittaa, mikäli purkamisen perusteena on maksamattomat vuokrat tai vuokraoikeuden hallinnan luvaton siirtäminen. On myös hyvä huomata, että jos vuokralainen hoitaa velvollisuutensa viivyttyä varoituksen saatuaan, purkuoikeutta ei enää ole.

Yleisimpiä syitä vuokrasopimuksen purkuun ovat vuokranmaksun laiminlyönti ja vuokralaisen häiritsevä elämä. Vuokrasopimuksen voi purkaa ilman irtisanomisaikaa, mikäli vuokralainen on jättänyt kahden kuukauden vuokrat maksamatta. Vuokralaisen häiritsevä elämä on peruste purkamiselle, kunhan siitä on tarpeeksi näyttöä. Purkuperuste edellyttää toistuvaa piittaamattomuutta naapureista, jolloin on tärkeää koota riittävästi näyttöä naapureilta tai poliisilta.

Häätö

Mikäli purkuperuste on olemassa, mutta vuokranantaja ei saa asiaa sovittua vuokralaisen kanssa eikä vuokralainen luovuta asuntoa vuokranantajalle, vuokranantaja voi hakea häätöä. On tärkeää muistaa, että vuokranantaja ei pysty omalla päätöksellään häätämään vuokralaista asunnosta. Vaikka vuokrasuhde olisi virallisesti päättynyt, vuokranantaja ei saa mennä asuntoon tai vaihtaa lukkoja ilman vuokralaisen lupaa. Vuokralaista suojaa perustuslakiin kirjattu kotirauha niin kauan kuin hänellä on huoneisto hallinnassaan. Vuokralaisen hallinnan poistaminen on aina tehtävä ulosoton kautta ja säännösten mukaisesti.

Ensin on hankittava tuomioistuimelta häätöperuste. Häätöperuste on tyypillisesti käräjäoikeuden antama tuomio, joka velvoittaa vuokralaisen luovuttamaan huoneiston takaisin vuokranantajalle. Häätöperusteen hakee tyypillisesti joko vuokranantaja itse tai vuokranantajan puolesta asiaa hoitava asiamies, kuten perintätoimisto. Häätöperustetta haetaan kirjallisena käräjäoikeudelta. Hakemukseen kirjataan

oleellisia tietoja, kuten asianomaiset, vaatimukset ja hädän perusteet.

Kun vuokranantaja on saanut käräjäoikeudelta häätötuomion, se on toimitettava ulosottoon, sillä hädän täytännönpanon hoitaa aina ulosottoviranomainen. Ulosotto lähettää häätötuomion vastaanottamisen jälkeen vuokralaiselle muuttokehotuksen, jossa annetaan 2–3 viikkoa aikaa muuttaa itse. Vuokralainen voi myös hakea lykkäystä muuttopäivälle jopa pari kuukautta.

Mikäli lykkäystä ei haettu eikä vuokralainen muuta pois, ulosotto häätää vuokralaisen ja poistaa hänen omaisuutensa asunnosta. Vaikka vuokranantaja ei voi itse hävittää vuokralaisen tavaroita asunnosta, on hyvä olla paikalla, kun häätö tehdään. Kokonaisuudessaan häätöprosessi käräjäoikeuden ja ulosottoviraston avulla kestää tyypillisesti 2–6 kuukautta. Kesto vaihtelee käräjäoikeudesta ja tilanteesta riippuen.

3.5. Vuokrasuhteen päättyminen

Määräaikainen vuokrasopimus päättyy voimassaoloajan umpeuduttua. Toistaiseksi voimassa oleva vuokrasopimus ja myös määräaikainen vuokrasopimus päättyvät sopimuksen irtisanomisen, purkamisen tai lakkaamisen johdosta tai sopimalla sen päättymisestä.

Vuokrasuhteen päättyessä tulee tarkistaa asunnon kunto (lopputarkastus) ja dokumentoida se. Samoin tulee tarkistaa vuokranmaksutilanne. Tarkistusten jälkeen voidaan päättää mahdollisesta vuokravakuuden käytöstä. Mahdollisesta jäljelle jätettyjen tavaroiden säilyttämisestä kannattaa todeta säilytysaika kirjallisesti.

Vuokrasuhteen päättyessä tehdään muuttoilmoitukset (isännöitsijälle, maistraattiin) ja tehdään ilmoitus Kelaan asumistuen päättämiseksi.

Lue lisää

Asukasvalinta Arava- ja korkotukivuokra-asuntoihin:

<http://www.ara.fi/asukasvalinta>

Asumisesta toimeentulotukiohjeissa (vankien asumismenoista s. 24):

<http://www.kela.fi/documents/10192/3464829/Toimeentulotuki.pdf>

Asumispalveluita koskeva lainsäädäntö Sosiaalihuoltolaissa

1301/2014: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Huoneistoturvacuutuksesta:

<https://asuntoensin.fi/aineistopankki/huoneistoturvacuutus/>

Hyvä vuokratapa:

<https://vuokranantajat.fi/wp-content/uploads/2018/03/2018-Hyv%C3%A4-vuokratapa-2018.pdf>

Kuluttajaliiton selkokielineen vuokraopas:

https://www.kuluttajaliitto.fi/wp-content/uploads/2016/01/Vuokraopas_-_selko.pdf

Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 481/1995:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950481>

Verkostokehittäjien koulutusmateriaaleja asumisen juridiikasta:

<http://asuntoensin.fi/asumisen-juridiikkakoulutus-ahvln-soveltaminen-asumisen-turvaamiseksi/>

Viskari Satu, Lund Pekka ja Avellan Maarit: Erilainen naapuri.

Asuinaluehänntöisen ympäristötyön menetelmiä ja kokemuksia.

Sininauhaliitto ja Sininauhasäätiö, 2016.

http://sininauhasäätiö.fi/sites/default/files/erilainen_naapuri.pdf

Väliuokra-asuttamisen opas

<https://asuntoensin.fi/aineistopankki/valivuokra-asuttamisen-opas/>

Yleisestä asumistuesta (vankeudesta s. 4):

<http://www.kela.fi/documents/10192/3239691/Yleinen%20asumistuki.pdf>

4. Työhyvinvointi ja työturvallisuus

On tärkeää, että työyhteisössä on riittävästi mahdollisuuksia keskustella työyhteisön ja esimiehen kanssa työn aiheuttamasta kuormituksesta.

4.1. Työhyvinvoinnin kysymykset rikosseuraamustaustaisten kanssa tehtävässä työssä

Asumisen tukityö rikosseuraamustaustaisten ihmisten kanssa, joilla on ongelmia eri elämänalueilla, voi tuoda eteen yllättäviä ja hankalia tilanteita. Ne voivat herättää työntekijässä voimakkaitakin tunteita. Työ voi olla erityisen kuormittavaa. Työntekijältä vaaditaan vahvaa ammatillisuutta, jotta hänellä on edellytykset voida työssä hyvin.

On tärkeää, että työyhteisössä on riittävästi mahdollisuuksia keskustella työyhteisön ja esimiehen kanssa työn aiheuttamasta kuormituksesta ja reflektoida työssä kohdattuja hankalia tilanteita työnohjauksessa tai muutoin työpaikan palaverissa. VAT-verkoston jäsenjärjestöissä on koettu erityisen merkitykselliseksi voimavaraksi mahdollisuus reflektoida ja kehittää omaa työtä yhdessä muiden samaa työtä tekevien kanssa verkoston valtakunnallisissa tapaamisissa.

Työhyvinvoinnin perustaksi tarvitaan luottamusta työyhteisön sisällä ja esimiehen ja työntekijöiden välillä. Yhteinen toiminta ja kehittäminen luovat luottamusta erityisesti, kun työyhteisön toimintaa kehitetään työntekijöistä lähtevien ajatusten pohjalta. Luottamuksellinen ilmapiiri rakentaa luovuutta ja luovuus mahdollistaa parempaa asumissosiaalista työtä. Työyhteisön sisäiset jännitteet, työskentelyolosuhteet ja työskentelytavat voivat aiheuttaa työntekijöissä kuormitusta ja näitä on tärkeää käsitellä työyhteisössä.

Säännöllinen työnohjaus on VAT-verkoston jäsenjärjestöissä koettu työhyvinvoinnin kannalta tärkeäksi ja sen nähdään suositeltavana ja keskeisenä keinona työhyvinvoinnin ylläpidossa. Työnohjaus voi työntekijän ja työyhteisön tarpeista riippuen olla yksilö- tai ryhmätyönohjausta.

Esimiehen tuki on työssä jaksamisen kannalta keskeistä. Esimiehen olisi tärkeää kuunnella niitä huolia, joita työntekijöillä on omasta työstään, työssä jaksamisesta tai työyhteisön kehittämisestä. Hyvän työilmapiirin heijastevaikutukset näkyvät suoraan asiakkaiden arjessa. Päätöksenteossa olisi tärkeää ottaa huomioon työntekijöiden näkemys asioista myös esimerkiksi toimintasuunnitelmaa ja strategiaa laadittaessa.

Koulutukseen panostaminen lisää merkittävästi hyvinvointia ja työntekijän mahdollisuutta vaikuttaa työnkuvaansa. On tärkeää, että esimies kiinnittää huomiota siihen, miten erilainen osaaminen jakautuu työyhteisössä: koulutusta kannattaa keskittää työntekijän kiinnostuksen ja työyhteisön tarpeiden mukaan ja osaamista kannattaa jakaa työyhteisön sisällä.

Asumissosiaalisessa työssä rikosseuraamustaustaisten kanssa tulee väistämättä eteen vaikeita tilanteita, jotka vaativat pysähtymistä ja käsittelyä. Näitä voivat olla esimerkiksi uhkaavat tilanteet, asiakkaan väkivaltainen käytös, koevapauden katkeaminen, konfliktit työyhteisössä tai asiakkaan päihderetkahdus tai kuolema. Myös ns. ikävien uutisten ja päätösten kertominen vaikkapa asukkaan saamasta varoituksesta tai vuokrasuhteen jatkosta voivat vaatia parityöntekijöitä.

On tärkeää, että vaikeiden erityistilanteiden kohtaamiseen on varauduttu työyhteisössä ennalta ja tehty yhteinen toimintasuunnitelma. Myös uhka- ja vaaratilanteiden harjoittelu edistää työssäjaksamista. Kriisitilanteiden purkamisen tapahtumien jälkeen (tarvittaessa ammattiavun turvin) on tärkeää.

Työnantajan kannattaa ottaa huomioon työn erityinen kuormittavuus ja tukea työntekijän virkistätymismahdollisuuksia. Yhteiset virkistätymispäivät (esim. TYKY-toiminta) voivat olla tärkeitä ja samoin mahdollisuus liikunta- ja kulttuuri-seteleihin. Työterveydenhuollon hyödyntäminen ja omasta terveydestä huolehtiminen on sekin osa työhyvinvointia.

Esimerkkitapaus 4: **Miten Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalveluissa huomioidaan työhyvinvointi?**

Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalveluissa työnohjausta järjestetään ryhmämuotoisesti noin kerran kuukaudessa. Työnohjaukseen osallistuvat asumisohjaajat ja vastaava asumisohjaaja ja ryhmä itse määrittelee käsiteltävät teemat.

Tukiasumispalveluissa on panostettu työntekijöiden yhteisiin virkistätymishetkiin, joita on koko säätiön henkilöstön TYKY-päivien lisäksi kaksi iltapäivää vuodessa. Näihin työntekijät itse suunnittelevat ohjelman ja tärkeintä on yhdessä tekeminen. Lisäksi työntekijöillä on oikeus liikunta- ja kulttuuriseteleihin.

Tukiasumispalveluissa koulutukseen kannustetaan ja yhteistyö Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskuksen kanssa on erityisen tärkeä. Osaamista jaetaan sekä kehittämisiltapäivissä että vetäytymispäivissä. Kehittämisiltapäivät keskittyvät yleensä prosesseihin ja keskeisten työhön vaikuttavien rakenteiden parantamiseen. Vetäytymispäivissä taas keskitytään enemmän asiakastyön menetelmiin ja syvempään ymmärrykseen esimerkiksi teorioiden ja käytännön yhdistämisestä. Tällaisessa koulutuksessa pyritään hyödyntämään juuri sitä osaamista, mitä työyhteisössä on.

Työhyvinvoinnin ylläpito ja seuranta

Silloinkin kun työhyvinvointi on hyvällä tasolla, on tärkeää miettiä, miten tasoa saadaan pidettyä yllä. Mitkä ovat ne tekijät, jotka pitävät työhyvinvoinnin korkealla meidän työyhteisössämme ja/tai mitkä tekijät uhkaavat työhyvinvointia? Ihmisten työssä jaksamista ja työyhteisön hyvinvointia kannattaa seurata tiiviisti. Työilmapiirikyselyt, työaikaseuranta, työterveyshuollon työterveystarkastukset ja sairauspoissaolojen seuranta voivat lisätä työntekijöiden työhyvinvointia. Yksinkertaisimmillaan seuranta tarkoittaa, että esimies on kiinnostunut työntekijöidensä jaksamisesta ja yleisestä ilmapiiristä. Parhaiten tämä osoitetaan sillä, että esimies on läsnä, saavutettavissa ja tuntee työntekijöiden työnkuvan. Esimies kysyy työntekijöitä heidän vointiaan säännöllisesti ja kannustaa työntekijöitä tulemaan haastavissa tilanteissa pyytämään apua.

Anonyymit kyselyt on myös koettu hyväksi tavaksi mitata työhyvinvoinnin tasoa.

Anonyymit kyselyt on myös koettu hyväksi tavaksi mitata työhyvinvoinnin tasoa. Kyselyissä on tärkeää myös mahdollistaa avoimet vastaukset, joissa työntekijä voi kertoa sanallisesti, missä on ongelmia ja mahdollisesti myös miettiä muutoksia, joita tulisi toteuttaa. Tällaiset kyselyt on syytä purkaa koko työyhteisön kanssa. Kyselyiden jälkeen on tärkeää kertoa työyhteisölle siitä, kuinka ehdotuksia tai muutoksia aiotaan toteuttaa ja missä aikataulussa.

4.2. Työturvallisuus

Työhyvinvointiin liittyy myös olennaisesti työturvallisuus. Asumissosiaalisessa työssä rikosseuraamustaustaisten kanssa tulee eteen uhkaavia tilanteita, joiden aiheuttaja on usein joku muu kuin asiakas, esimerkiksi asukkaan vieraat tai muut ulkopuoliset henkilöt. Uhkaavien tilanteiden ennaltaehkäisyä tulee miettiä yhdessä työyhteisön kanssa esimerkiksi käymällä läpi kaikki mahdolliset skenaariot uhkaavista tilanteista sekä tekemällä erilaisia tilanteita varten toimintamalleja. Toimintamallitkaan eivät yksinään auta, vaan erilaisia uhkatilanteita tulee myös harjoitella.



Ainakin seuraavat työturvallisuusasiat olisi tärkeää huomioida rikosseuraamustaisten kanssa tehtävässä asumisen tukityössä:

- Työpaikalla on olemassa työturvallisuusohjeistus ja se on kaikkien näkyvillä
- Uudet työntekijät perehdytetään työhön
- Väkivalta- ja uhkatilanteisiin on olemassa toimintaohjeet
- Väkivalta- ja uhkatilanteista ilmoitetaan työnantajalle (väkivalta- ja uhkatilanteiden raportointilomake)
- Työpaikalla puututaan epäasialliseen viestintään ja käyttäytymiseen
- Työntekijät perehdytetään ja koulutetaan riskien välttämiseen ja uhkaavien tilanteiden varalle
- Turvallisiin työtapoihin ja -järjestelyihin kiinnitetään huomiota
- Työtilat ovat turvalliset ja työvälineet ovat asianmukaiset
- Kulkuvälineet ovat huollettuja
- Hälytys- ja valvontajärjestelmät ovat käytössä havaitun tarpeen mukaan
- Työntekijöillä on riittävät valmiudet väkivaltaisen ja uhkaavan käyttäytymisen tunnistamiseen
- Työpaikalla pidetään työpaikkakokouksia

5. Yhteistyö eri toimijoiden kesken

Tässä luvussa esitellään VAT-verkostossa hyväksi koettuja vapautuvien asumisen valmistelun ja tuen tarpeisiin vastaamisen yhteistyömalleja.

Asunnottomilla rikosseuraamusasiakkaila on erityisen paljon palvelutarpeita. Vapautuvien vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden asumisen ja muun tuen järjestelyissä yhteistyö eri organisaatioiden, verkostojen ja toimijoiden välillä on erittäin tärkeää.

Vankilasta vapautuminen on erityisen haavoittuvainen nivelvaihe. Vapautumisen valmistelussa tulisi olla mukana useita eri toimijoita, joista tärkeimmät ovat vankila, yhdyskuntaseuraamustoimisto, kunnan tai muun sote-toimijan asumis-, päihde- ja mielenterveyspalvelut sekä kolmannen sektorin organisaatioiden tuottamat asumis- ja muut tukipalvelut. Monilla paikkakunnilla järjestöt tarjoavat mahdollisuuksia myös mielekkääseen toimintaan ja vertaistukeen, joka on erittäin merkityksellisessä asemassa asiakkaan kuntoutumisessa.

VAT-verkostossa on vuosien varrella havaittu, että yhteistyö eri toimijoiden välillä ei vapauttamisvaiheessa aina toimi sujuvasti. Vankilan, kunnan tai muun sote-toimijan ja muiden palveluntarjoajien välinen yhteistyö tulisi aloittaa hyvissä ajoin ennen vapautumista ja yhden verkostoon kuuluvan tahon tulisi koordinoida yhteistyön kokonaisuutta. Samanlaisia havaintoja tehtiin myös Rikosseuraamuslaitoksen Oma koti -hankkeessa.

Mallien yksityiskohdat vaihtelevat, mutta toimiville yhteistyömalleille on yhteistä, että:

- 1) yksi taho ottaa vastuun eri toimijoiden välisestä yhteistyöstä ja yhteistyöllä on selkeä rakenne (esim. säännöllinen kokous),
- 2) kunta tai muu sote-toimija saa vankilasta hyvissä ajoin (3–6

Vankilan, kunnan tai muun sote-toimijan ja muiden palveluntarjoajien välinen yhteistyö tulisi aloittaa hyvissä ajoin ennen vapautumista.

kuukautta ennen vapautumista) tiedon asunnottomana vapautumassa olevasta vangista,
 3) asumisen ympärille rakennetaan yhteistyössä myös muu tarvittava tuki yksilöllisen tarpeen mukaan (esim. tuki päihde- ja mielenterveysongelmiin tai raha-asioiden hoitoon, tuki osallisuuteen, koulutukseen ja työllistymiseen),
 4) vapautuva vanki tai yhdyskuntaseuraamusasiakas on itse osallinen asumisen ja tuen valmistelun prosessissa ja mukana käytävissä keskusteluissa. Näin asiakas tulee kuulluksi, saa vaikuttaa asiaan ja myös sitoutuu paremmin tehtyihin päätöksiin.

5.1. Joensuun asiakasohjausryhmä (ASO)

Joensuussa toimii rikostaustaisten asuttamisen työkaluna niin sanottu asiakasohjausryhmä eli ASO-ryhmä. ASO-ryhmä sai alkunsa pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaan (PAAVO I) liittyneestä Rikosseuraamuslaitoksen Oma Koti -hankkeesta. ASO-ryhmän toimintakenttää laajennettiin sittemmin myös muihin teemoihin kuin asumiseen, koska asumisen järjestyminen ei yleensä ratkaise kaikkia ongelmia ja asumisen onnistuminen vaatii tyypillisesti kokonaisvaltaista tukea. ASO on toiminut vuodesta 2012 alkaen. Vuosittain käsiteltäviä asiakastapauksia on ollut 20–30.

ASO-ryhmän tavoitteena on Joensuun seudulla vankilasta vapautuvien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden palvelutarpeisiin vastaaminen yhteistyössä moniammatillisen tiimin ja asiakkaan oman verkoston kanssa. Asumismuodon ratkaiseminen on keskeisessä asemassa muiden kuntoutumista edistävien suunnitelmien toteutumisen kannalta.

ASO-ryhmän työskentelyn tavoitteena on kohentaa kohde-ryhmän asumistilannetta, tukipalvelujen piiriin ohjautumista sekä asumisen ja kuntoutumisen onnistumista. ASO-ryhmä on toimiva työkalu myös koevapauksien valmistelussa muun muassa asumisen, toimintavelvoitepaikan ja päihdekuntoutuksen järjestämisen osalta. Koollekutsujana ja yhdyshenkilönä toimii yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseu-

Asiakkaiden tarpeiden ja toimintaympäristön tuntemus sekä sidosryhmien mukaan saaminen on keskeisessä asemassa yhteistyön luomisessa.

raamustyöntekijä, jonka toimenkuvaan ASO-ryhmän toiminnan kehittäminen ja ylläpitäminen kuuluu.

Eri viranomaiset ja toimijat ovat nimenneet yhdyshenkilöt ASO-ryhmään. Työryhmä kokoontuu säännöllisesti ja ennakkoon sovitusti yhdyskuntaseuraamustoimistolla. ASO-ryhmän kokouksiin kutsutaan tapauskohtaisesti tarvittavat tahot, eli kaikki eivät tavallisesti ole paikalla yhdellä kertaa. VAT-verkoston jäsenjärjestö Joensuun seudun nuorisotasuntoyhdistys on aktiivisesti mukana ASO-ryhmässä.

Ryhmän kokoonpano



Työskentely etenee vaiheittain. Kun vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä kohtaa asunnottoman (tai asunnottomuusuhan alla olevan) asiakkaan, hän motivoi asiakasta ASO-ryhmään ja pohtii asiakkaan kanssa tuen tarpeita. Osallistuminen perustuu asiakkaan omaan valintaan. Asiakas merkitsee lomakkeeseen, mitkä tahot kutsutaan ASO-ryhmään ja antaa samalla kirjallisen suostumuksensa tietojen vaihtoon. Työntekijä valmistelee asiakasta ryhmän kokoukseen. Työntekijä on yhteydessä ASO-ryhmän koollekutsuun, joka puolestaan kutsuu ryhmän kokoon.

Asiakas on ASO-ryhmän kokouksessa läsnä joko henkilökohtaisesti tai videolinkin välityksellä. ASO-ryhmä kokoontuu kerran kuukaudessa samana ajankohtana ja yhdellä kerralla käsitellään yleensä 2–4 asiakkaan asiat.

ASO-ryhmässä keskustellaan asiakkaan tilanteesta sekä vaihtoehtoista asumisen suhteen. Asumismuotona voi tulla kysymykseen esimerkiksi itsenäinen asuminen, tuettu asuminen tai yhteisö- tai palveluasuminen. Asukasvalintaan vaikuttavat tekijät (esimerkiksi asumishistoria, häiriökäyttäytyminen ja vuokrasaatatavat) voivat edellyttää jatkossa erilaisiin tukipalveluihin sitoutumista. Tukitoimilla, kuten päihdekuntoutuksella, voidaan madaltaa kynnystä asunnonsaannin suhteen sekä ehkäistä syrjäytymistä ja asumiseen liittyvien ongelmien syntymistä.

Jos asiakkaalla on esimerkiksi aiempia vuokrarästejä tai asuminen on aiheuttanut häiriöitä, nämä pulmat otetaan puheeksi ja pohditaan, miten vuokrarästit saataisiin hoidettua ja millaisen tuen avulla vastaavat ongelmat voitaisiin jatkossa välttää. Vuokranantajan, isännöinnin tai kuntoutuspalvelun tuottajien näkökulmasta asiakkaan haastattelu ASO-ryhmässä voi tukea asukas- ja asiakasvalintaa.

Koska tuen tarve on yleensä laaja-alaista, ASO-ryhmässä keskustellaan tuen tarpeista kokonaisvaltaisesti. ASO-ryhmän työskentelyyn voi kuulua myös eri toimijoiden suunnitelmien yhteensovittaminen. Paikalle kutsutaan asukkaan

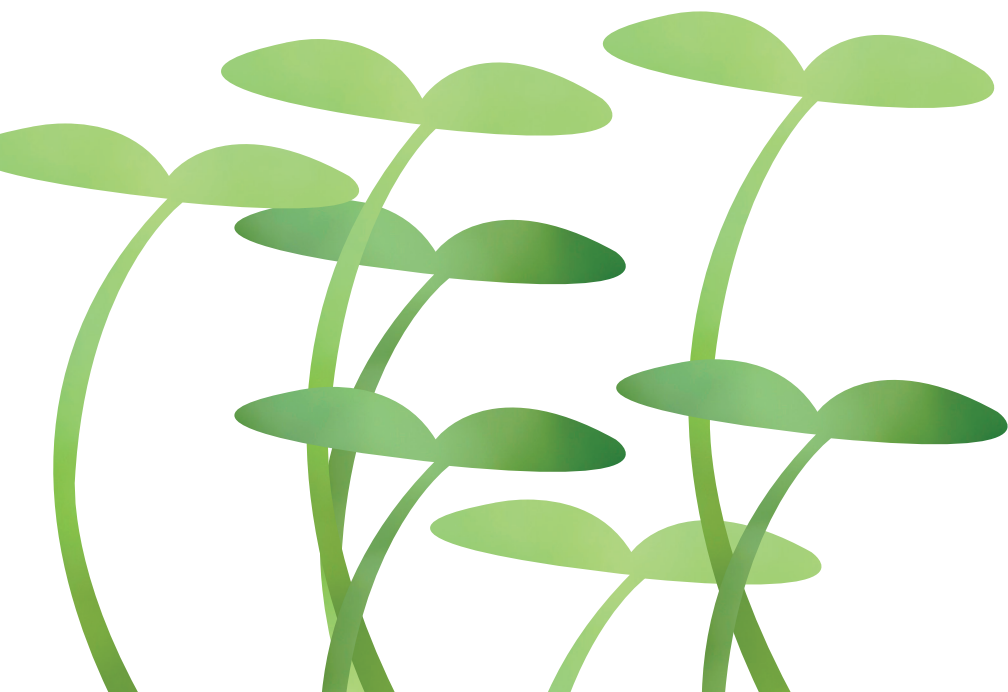


toiveen ja tarpeen mukaan muun muassa seuraavia toimijoita: asumisen tukipalvelut, sosiaali-, päihde- ja mielenterveyspalvelut, vertaistuki (Pohjois-Karjalan Kris), talous- ja velkaneuvonta ja TE-toimisto.

Myös asiakkaan arjen rakentumista pohditaan tarvittaessa ASO-ryhmässä: VAT-verkoston jäsenjärjestöjen kokemukset Joensuussa ja muualla ovat osoittaneet, että mielekäs arjen toiminta tukee elämänhallintaa ja asumisen onnistumista (esim. opinnot, kuntouttava työtoiminta, työ, vapaaehtoistyö tai muu toimintakykyä edistävä toiminta).

ASO-ryhmän koollekutsuja tekee tapaamisista tiiviin muistion, johon kirjataan, mitä on sovittu ja miten asioissa edetään. Muistio toimitetaan kaikille mukana olleille. Tarvittaessa asiakaan asioissa voidaan järjestää toinenkin tapaaminen.

Mielekäs arjen toiminta tukee elämänhallintaa.



Asiakasohjausryhmän prosessi

Työskentelyn vaiheet

Vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä kartoittaa henkilön asumistilanteen 2–6 kk ennen vapautumista, pyytää asiakkaan suostumuksen, pohtii hänen kanssaan tuen tarvetta ja ilmoittaa asiakkaasta työryhmän puheenjohtajalle.



Asiakkaan asioiden käsittely työryhmän kokouksessa: Missä asunut aiemmin, toiveet, asumistaidot, onko vuokravelkaa ja häiriöitä, luottotiedot, päihdeongelma, muun tuen ja palvelujen tarve.



Yhteinen arvio sopivasta asumismuodosta ja tuen tarpeesta, esim. asunnon saamisen kytkeminen muuhun tukeen / palveluihin
Sovitaan, miten edetään: Kuka tekee mitä ja milloin.



Asiakasohjausryhmän puheenjohtaja kutsuu kokoukseen tarvittavat tahot, lähettää ennakotietoa asiakkaasta muille kokoukseen kutsutuille.

Risen työntekijä valmistelee asiakasta kokoukseen.



Puheenjohtaja laatii muistion ja lähettää osallisille.



Asiakkaan asioiden **selvittely jatkuu yhteistyössä** kokouksen jälkeen.

Kokemukset ASO-ryhmän toiminnasta Joensuussa ovat myönteisiä. ASO-ryhmään on onnistuttu saamaan aktiivisesti mukaan keskeisimmät tukitoimien ja asuntojen tarjoajat. Osallistujien kokemuksen mukaan ASO-ryhmän säännölliset kokoukset helpottavat yhteistyötä ja säästävät heidän työaikaansa, koska kaikki toimijat tapaavat asiakkaan samalla kertaa ja saavat saman tiedon asiakkaan tilanteesta ja siitä, miten on päätetty edetä. ASO-ryhmän ansiosta eri toimijat ovat oppineet tuntemaan toisensa ja tarjolla olevat erilaiset asumis- ja tukimuodot, mikä sujuvoittaa yhteistyötä ja kasvattaa luottamusta toimijoiden välillä.

Kuopiossa on toiminut jo pitkään samankaltainen rikosseuraamustaustaisten asumisen yhteistyöryhmä kuin Joensuun ASO-ryhmä.

5.2. Case Turku

Turussa toimii Turun vapautuvien asumisen tuen verkosto eli TVAT. Perustamiselle saatiin idea VAT-verkoston yhteistyöpäivillä 2013 Turussa. Tällöin todettiin, että yhteistyö eri toimijoiden kesken rikostaustaisten asuttamisessa ei ollut sujuvaa ja tieto asunnottomana vapautuvista vangeista tuli kuntaan usein liian myöhään. TVAT:in toimintaa on viime vuosina kehitetty kohti samantyyppistä mallia kuin Joensuussa ja Kuopiossa.

TVAT ei alkujaan kutsunut asiakasta mukaan kokouksiin, vaan kokoukset pidettiin työntekijöiden kesken. Sittenmin asiakkaan osallisuus on nähty tärkeäksi ja asiakas on kutsuttu mukaan TVAT-kokoukseen joko videolinkin kautta tai paikan päälle. Vuonna 2017 TVAT:in toiminta vahvistui, kun Turun kaupungin sosiaalitoimi saatiin aktiivisesti mukaan toimintaan. TVAT:in kokoonpano ja työskentelytapa ovat pitkälti samantapaisia kuin Joensuun ja Kuopion malleissa.

5.3 Vantaan kaupungin vankisosaalityön malli

Vantaan kaupungin vankisosaalityön malli on Suomessa ainutlaatuinen. Malli on syntynyt pitkällisen kehittämistyön tuloksena. Mallin kehitti sosiaalityöntekijä Eira Toukola. Asunnottomana vapautuvien vantaalaisten vankien sosiaalityö aloitettiin omana erillisenä työnä syyskuussa 2009 osana laajaa, valtakunnallista asunnottomuusohjelmaa. Vankien sosiaalityössä työskentelevät Vantaalla työparina sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja sekä johtava sosiaalityöntekijä. Kun Vantaalle on vapautumassa vankilasta asunoton henkilö, yhteistyö vankilan ja kunnan sosiaalitoimen välillä etenee seuraavasti:

- 1) Vankilan työntekijä ottaa yhteyttä vankisosaalityöhön: tarkistetaan vangin kuntalaisuus ja sovitaan haastattelu
- 2) Haastattelu tapahtuu yleensä vankilassa ja sen perusteella päätetään yhteistyöstä vangin kanssa
- 3) Vapautumisen suunnittelu alkaa verkostoyhteistyönä

Vapautumisvaiheen monialaiseen yhteistyöhön osallistuvat yksilöllisen tarpeen mukaan ja eri vaiheissa seuraavat tahot:



Asiakkuuden alkaminen

Asiakkaaksi voivat hakeutua vantaalaiset henkilöt, jotka suorittavat vankeusrangaistusta ja joilla ei vapautumisen jälkeen ole tiedossa asuntoa. Henkilön pitää myös olla halukas yhteistyöhön sosiaalitoimen kanssa. Asiakkuus alkaa aina jo vankeustuomion aikana, jolloin sosiaalityöntekijä ja sosiaali-ohjaaja haastattelevat asiakkaan ja sopivat hänen kanssaan asiakkuuden alkamisesta. Tällöin suunnitellaan yhdessä vapautumista tai tehdään sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arvio sekä sosiaalityön suunnitelma.

Asiakkuuden aikana sosiaalihuoltolain mukaisena omatyöntekijänä toimii vankisosaalityön sosiaalityöntekijä. Yhteydenoton sosiaalitoimeen toivotaan tapahtuvan vankilasta käsin viimeistään noin kolme kuukautta ennen vapautumista tai koevapauden alkua.

Vantaalla on käytössä tietojen luovutusta ja yhteistyötä koskeva lomake, joka täytetään asiakkaan kanssa asiakkuuden alussa. Näin yhteistyö vapautumisen valmistelussa ja myös vapautumisen jälkeen toteutuu vaivattomasti. Tavoitteena on kuitenkin aina se, että vapautuva vanki tai asiakas opettelee askel kerrallaan hoitamaan asioitaan itsenäisesti.

Työskentelyn tavoitteet ja lähtökohta

Työskentelyn tavoitteena on järjestää asiakkaalle tarpeenmukaiset palvelut erityisesti liittyen vankilasta vapautumiseen. Asumisen järjestelyihin liittyvien asioiden lisäksi asiakas voi saada apua ja tukea esimerkiksi päihteiden ongelmakäyttöön, taloustilanteeseen, työllistymiseen, koulutukseen, terveyteen, viranomaisasioihin tai perhetilanteeseen liittyvissä asioissa. Asiakkuuteen liittyvä suunnitelma ja tarvittavat palvelut kootaan yhdessä asiakkaan ja hänen verkostojensa kanssa lähtökohtana asiakkaan tarve.

Työskentelyn laajempana tavoitteena on uudelleen asunnottomaksi päättymisen ennaltaehkäiseminen sekä yksilön ihmisarvoinen elämä asiakkaan omien tavoitteiden mukaisesti arvioituna.

Vantaan vankisosaalityöllä on yhteistyösopimus Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa. Vankisosaalityö vastaa Vantaalla sijaitsevien säätiön tukiasuntojen asukasvalinnasta ja sinne vietävästä asumisen tuesta. Lisäksi käytössä on tarvittaessa Vantaan aikuissosiaalityön, päihdepalvelujen sekä mielen-terveysasumispalvelujen tuetun asumisen vaihtoehdot.



Vantaan mallissa erityisen tärkeää on se, että vankilan työntekijöillä on tiedossa yksi yhteyshenkilö, johon he voivat olla yhteydessä kaikissa sosiaalitoimeen liittyvissä asioissa.



Asiakkuuden päättäminen

Asiakkuus vankisosaalityössä päättyy suunnitellusti, kun asiakkaan tilanne on vakiintunut esimerkiksi asumisen osalta ja asiakas pärjää joko alueen sosiaalityön asiakkuudessa tai todetaan, että tarvetta sosiaalihuollon asiakkuudelle ei enää ole. Asiakkuus voi päättyä myös, mikäli asiakkaan todetaan hyötyvän enemmän jostakin muusta palvelusta, asiakas muuttaa pois Vantaalta, asiakasta ei enää tavoiteta, asiakkaan aggressiivisen käytöksen vuoksi tai asiakkaan omasta pyynnöstä.

Mallin toimivuus

Työmallin toimivuudesta on saatu hyviä käytännön kokemuksia. Työn toimivuus perustuu työskentelyn aloittamiseen jo vankeusaikana, työntekijöiden erityisosaamiseen rikostaustaisten kanssa työskentelyssä sekä monialaiseen verkostoyhteistyöhön Rikosseuraamuslaitoksen toimipaikkojen ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Vankiloista saadun palautteen perusteella erityisen tärkeää on se, että vankilan työntekijöillä on tiedossa yksi yhteyshenkilö, johon he voivat olla yhteydessä kaikissa sosiaalitoimeen liittyvissä asioissa. Tällöin yhteistyö asiakkaan asioissa käynnistyy mahdollisimman joustavasti. Saatujen kokemusten mukaan tämä ennaltaehkäisee sekä vapautuvien vankien asunnottomuutta että yhteiskunnasta syrjäytymistä.



Anna Leppo (toim.)

Vapautuvien asumisen tuki

Käsikirja asumissosiaaliseen työhön rikostaustaisten kanssa

Suomessa tehty asunnottomuustyö on osoittanut, että asunnottomuus on ratkaistavissa oleva yhteiskunnallinen ongelma. Asunnottomuus on kuitenkin edelleen yleistä esimerkiksi vankilasta vapautuvien ja yhdyskuntaseuraamustuomiota suorittavien keskuudessa.

Vapautuvien asumisen tuki - käsikirja asumissosiaaliseen työhön on suunnattu opiskelijoille ja eri alojen ammattilaisille, jotka työskentelevät vapautuvien ja rikostuomiota suorittavien asumisen parissa. Käsikirja tarjoaa vankan tietopaketin rikosseuraamuksista, asumisen tukityön ja hallinnoinnin hyvistä käytännöistä sekä toimivista yhteistyömalleista.

Käsikirjassa avataan rikostaustaisten asunnottomuuden vähentämisen ja ennaltaehkäisyn avainasioita. On tärkeää, että vankilat, yhdyskuntaseuraamustoimistot, kunnan sosiaalitoimi ja asumispalveluja tuottavat järjestöt tekevät asiakkaan kanssa yhteistyötä hyvissä ajoin ennen vapautumista. Rikostaustaiset tuetun asumisen asiakkaat tarvitsevat usein asunnon lisäksi kokonaisvaltaista tukea ja kuntoutusta elämänhallinnan ja asumisen onnistumiseksi.

Vapautuvien asumisen tuen verkosto (VAT) on tehnyt pitkäjänteistä työtä rikosseuraamustaustaisten henkilöiden asunnottomuuden vähentämiseksi ja asiakaskunnan tarpeiden mukaisen asumisen tuen kehittämiseksi. Käsikirja on syntynyt VAT-verkoston jäsenjärjestöjen yhteistyön pohjalta.



Kriminaalihuollon
tukisäätiö